

KUBBEALTI

AKADEMİ MECMUASI

Ahmed Ayhan ALTINKUŞLAR

Kemâl Yurdakul AREN

Sâmiha AYVERDİ

Hayri BİLECİK

Kemâl ELKER

Mehmet KAPLAN

Abdullah UÇMAN

Mehmet YALVAÇ

Ali YARDIM

YIL : 14

NISAN 1985

SAYI : 2

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: **14**

Nisan 1985

Sayı: **2**

Mecmûamızdaki yazılar, kaynak gösterilerek ıktıbas edilebilir.

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kùltür ve San'at Vakfı adına sâhibi

İLHAN AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü :

Ayşe ÖZDEN

Fiyatı 400 TL., 1985 yılı abone bedeli 1600 TL. dır. Dış ÷lke-lerden bázıların abone bedelleri ise, posta ücretleri dâhil; Al- manya için : 21 Alman Markı; A.B.D. için : 8 A.B.D. Doları; Fransa için : 60 Fransız Frangı; İngiltere için : 6 Sterlin ve Suu- di Arabistan için de : 25 S. Arabistan Riyalı'dır. (*Abonelerin değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur*). İlan ve reklâm, millî kùltürümüze hizmet eden müesseseler'den alınır.

Adres : Yeniçeriler Caddesi, Nu. 43, Çarşıkapı - İstanbul
P. K. 107 Bâyezid Tel : 522 95 17

BASILDIĞI YER : ÖZAL MATBAASI — İstanbul

İÇİNDEKİLER

Van Vâlisi Haydar Bey	Sâmiha Ayverdi	5
Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Vefâtının Sene-i Devriyesi Münâsebetiyle		8
Yahyâ Kemal'in Şiirlerinde Hayâl, Sembol ve Rüyâ	Prof. Dr. Mehmet Kaplan	9
Mersiye (Şiir)	Ahmet Ayhan Altıkuşlar	18
Peygamber Efendimiz'in Geçim Tarzı	Dr. Ali Yardım	19
Ayaşlı Şâkir Efendi	Dr. Abdullah Uçman	37
Saba Melikesi	Kemâl Yurdakul Aren	49
Değerlerimiz ve Değer Hükümlerimiz	Hayri Bilecik	51
KUBBEALTI'ndan		55
Ekrem Hakkı Ayverdi İçin (Şiir)	Kemâl Elker	58
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Sosyoloji Eğitiminin Târihçesi II	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yalvaç	59

Kubbealtı Akademi Mecnûası, 4.10.1976'da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisinde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

VAN VÂLİSİ HAYDAR BEY

Sâmiha AYVERDİ

Yirmi sene kadar evvel, Doktor Âbidin Sandıkcı Bey'in evinde, Râşid Er Bey isminde bir Sâ'dî Şeyhi ile tanışmıştık. Tapu-Kadastro Müdürü olduğu zamanlar, bir rüşvet şâibesi kondurulmasından çekinerek, kendisini tanımayanlara, hizmet verdiği müessesenin adını söylememekte kararlı olan titiz bir dürüstlük gösterdiğini herkes gibi, biz de öğrendik. Amma bu zat yalnız dürüst değil, tevâzû ehli ve prensiplerine sımsıkı bağlı, terbiyeli, zarif olduğu kadar da kibar insandı. Devrinin inceliklerini anlatan eski zamanlara âid vak'alar arasında, unutamadığım bir öylesi vardı ki, bu zat gibi bir doğru konuşandan dinlemiş olduğum o acı hikâyeyi, yalnız kendime saklayarak unutulmasına râzı olamadım ve işte, dinlediğim gibi tesbit ettim.

Râşid Bey'in köşkü Erenköyü'ndedir. Gene aynı semtte, Van Vâlisi denmekle şöhretli ve ismi saygı ile anılan bir zâtın da köşkü vardır. Van Vâlisi Haydar Bey denilince, hatıra gelen imaj, fevkalâde vatanperver, celâdet sâhibi, nâmuslu bir insan tipidir.

Bir kış günü Râşid Bey, hasta olduğunu duyduğu komşusu Haydar Bey'i yoklamaya gider. Bir müddet hâl hatır sorduktan sonra söz, günün mes'elelerine ve siyâset alanının kenarına gelir dayanır. O zamâna kadar hastalığın yorgunluğu içinde olan Haydar Bey, birden canlanarak : «Ben, der, öyle bir günâh-kârım ki ne türlü tövbe etsem suçlarımdan kurtulup Cenâb-ı

Hakk'ın affına mazhar olamam. Meğer ki İsmâil Safavi'nin yaptığı gibi, bir meydan ateşi yakılıp üstüne de bir yağ kazanı konula ve beni bu kaynar yağa batırıp çıkararak her seferinde de bir uzvumu kesmek sûretiyle işkence ile öldüreler, belki o zaman Allah'ın affına ererim.»

Hasta, sözün nereye varacağını merak eden komşusuna bakarak :

«Oğlum, der, ben Sultan Abdülhamîd'i Osmanlı tahtından indirmek isteyen sözde Meşrûtiyecilerle, o gâfil ve alaylı siyâsetcilerle birlik olup onlara yardım etmek hatâsını işlemiş bir hânim. Nasıl oldu da o mâcerâcılara kapıldım? Nasıl oldu da giriştikleri hareketin memleket için bir felâket olacağını düşünemedim? Böylece de Türk'ü âlem haritasından silmek isteyen Garb'ın ve siyonizmin bu gâfil ve kör maşalarına hizmet eyledim? Bu basiretsizliğimin cezâsı pek büyüktür. Yapmış olduğum ne alçaklıktır ki devletin, o dâhî idâreciye en muhtaç olduğu bir devirde, düşmanla birlik olarak yıkılmasına yardımcı oldum. Ben kendimi af edemezken, Allah'dan nasıl af etmesini diliyebilirim?»

Bir ara Haydar Bey susuyor, ve hemen arkasından misâfirine : «Oğlum, şu dolabı aç ve orada bir tomar kâğıd vardır, onu al ve sobaya atıver!» diyor. Kâğıdlar yandıktan sonra da : «O tomar, benim hâtıralarımdır,» diyor ve Râşid Bey'in : Bunları yakmakla iyi bir iş yapılmadığını hissettiren bakışlarına karşı da, Haydar Bey'in cevâbı şu oluyor : «Evet... bunlar günün birinde nesredilmiş olsaydı, gizli kalan pek çok hakikat ortaya çıkardı. Fakat o takdirde de, bâzı çevreler, çoluğumu çocuğumu perişân ederdi. Onun için imhâ ettim.»

*
* *

Gene Râşid Er Bey'den, Haydar Bey'e âid bir başka hâtıra da şudur :

Van vâlisinin dâmadlarından biri, devrin vekillerindendir. Bir bayram günü, kayınpederinin elini öpmek üzere, öğle vakti Ankara'dan gelir. O yıllarda, iki şehir arasında tek umûmî vâsıta, trendir. Öğle saatlerinde de tren seferi olmadığından, kayın-

peder, dâmâdına sert bir nazar atarak : «Bu saatte, Ankara'dan İstanbul'a vâsıta mevcut değil yoksa kırmızı plâkalı araba ile mi geldin? Öyle ise çekil git. Devlet malını şahsî işlerinde kullanan kimse, dâmâdım da olsa elimi veremem» deyip genç adamı tersleyecek bir celâdet gösterir.

Gösterir. Fakat memleket menfaatlerine bu derece titiz bir bağlılık gösteren adam, o memleketi yıkmayı plânlayanların oyuncağı olanlara arka çıkmanın vehâmetini, ancak iş işten geçtikten sonra idrak eyler.

1984 senesi 24 Nisanında Hakk'ın rahmetine tevdî ettiğimiz Vakfımızın kurucusu kıymetli büyüğümüz Yük. Mim. Dr. Ekrem Hakkı AYVERDİ'nin aziz hâtırasını vefâtının birinci senesinde bütün Kubbealtı câmiâsı adına hürmet ve şükranla yâd ederiz.

YAHYÂ KEMAL'İN ŞİİRLERİNDE HAYÂL, SEMBOL VE RÜYÂ

Prof. Dr. Mehmet KAPLAN

Şiirde âhenk ön plânda gelir. Şâir, her şeyden önce kelimelerin seslerini bir piyanist gibi kullanan insandır. Burada şiir san'atından bahsedeceğimiz Yahyâ Kemal, bu hakikati çok iyi biliyordu. Bir gazelinde o, şiir san'atının esâsı olan bu hakikati şöyle ifâde eder :

Üstâd elinde serteser âhenk olur lisân
Mızrâba ses verir kelimâtiyle tel gibi
Elhân duyulmadıkça belâgat girân gelür
Lâf ü güzâftan mütehassıl kesel gibi

Gerçekten de böyledir. Şiirle nesri birbirinden ayıran fark, birincisinde âhengın mânâdan önce gelmesidir.

Fakat kelimeler bir mânâ da ifâde ederler. Mânâsı yok gibi görünen şiirler bile bizde birtakım hayâller ve fikirler uyandırır. Şiirde âhenkten sonra gelen ikinci yapı unsuru hayâldir. Ben bu yazımda Yahyâ Kemal'in şiirlerinde hayâlin oynadığı rolden bahsedeceğim için, çeşitli mânâlara gelen bu kelime üzerinde biraz durmak istiyorum.

(Türkçede hayâl kelimesi hakikatin zıddı olarak kullanılır. Gerçekten de hayâl hakikatin zıddıdır. Fakat bu basit bir târifdir. Zirâ aynada olduğu gibi bâzı hayâller hakikati aksettirir.) Bir ressamın yaptığı tablo da gerçeğin kendisi değil, onun boya ile resmedilmiş bir görüntüsüdür. Tablodaki hayâli aynadaki hayâlden ayıran en önemli fark, ressamın görüntüyü is-

tediği gibi değiştirebilmesidir. Bir de rüyâlarımızda gördüğümüz hayâller vardır. Rüyâların da gerçeğe uymadığını biliyoruz. Fakat insanlık, gerçeğe uymasa da rüyâlarda birtakım gizli mânâlar bulmuştur.

Burada şiirle çok yakından alâkalı bir vâkıa ile karşılaşırız : Rüyâlar ve hayâller gerçeğe uymasalar da bir mânâ ifâde ediyorlar.

Peki mânâ nedir? Mânâ, fikirdir, düşüncedir, kavramdır. Felsefî veyâ psikolojik terimlerle ifâde edersek, rüyâ, hayâl veyâ tablo müşahhas; fikir, düşünce, kavram ise mücerrettir. Bunlar resim ile felsefe gibi birbirine zıt iki kutup teşkil eder. Şâir, filozoftan çok, mûsikîşinas ve ressama yaklaşır. Fakat o, hayâller vâsıtasıyla bir düşünceyi de ifâde edebildiği için, bir yerde filozofa da yaklaşır.

Yahyâ Kemal'in şiirlerinde bu üç unsur, âhenk, hayâl ve mânâ, birbirine o kadar bağlıdır ki, bunları ayırmak son derece güçtür. Biz onun şiirlerini okurken, bunları bir terkip hâlinde hissederiz. Fakat incelerken, onları ayrı ayrı ele almak zorundayız. Hayaller çok defâ bir mânâ ifâde ettikleri için, biz hayalleri incelerken, onların açık veyâ gizli mânâları üzerinde de duracağız.

San'at eserlerinde mânâları gizli olan hayallere, umûmiyetle **sembol** adı verilir. Sembol, resim gibi müşahhas bir varlıktır. Fakat o gizli, mücerret bir mânâ taşır.

(Yahyâ Kemal'in şiirlerinde mânâsı kapalı semboller azdır. O daha ziyâde mânâsı oldukça açık sembolleri tercih eder. Bunlara eski retorikte «**istiâre-i musarraha**» (açık istiâre) denilir.) Böylece istiârelerde sembol veyâ hayâl, belli bir duygu veyâ düşünceye tekâbül eder. Yahyâ Kemal'in şiirleri arasında bunun herkesin bildiği çok güzel iki örneği vardır : «**Açık Deniz**» ile «**Sessiz Gemi**». Bunlardan birincisinde Yahyâ Kemal **sonsuzluk** duygusunu, ikincisinde ise ölüm fikrini anlatır. (Şahsi bir **yaşantıyı** değil de, genel bir fikri anlatan «Sessiz Gemi» şiiri sembolden çok **allegoriye** yaklaşır.)

Bu iki şiirde de anafikri taşıyan hayaller şiirin karkasını, esas yapısını teşkil ederler. «Açık Deniz» şiirinde deniz, gerçekten görülmüş, yaşanmış ve duyulmuştur. Şâir, dışarda gerçek olarak gördüğü deniz ile kendisi arasında bağlantı kurar. Yah-

yâ Kemal'in bu şiirinde bize tesir eden, hem denizin şiddet ve gürültüsünü veren mûsikî, hem onun müşahhas varlığı, hem de derin mânâsıdır. Türkçede şiirin üç temel unsurunu, âhenk, hayâl ve mânâyı bu kadar güzel bir şekilde birleştiren pek az eser vardır.

«Sessiz Gemi» şiirinde de Yahyâ Kemal, rıhtımdan kalkan bir gemi hayâli uyandırır ama bâzı kelimelerle onun mânâsını değiştirir :

**Artık demir almak günü gelmişse zamandan
Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.**

Daha ilk beyitte biz bu geminin gerçek bir gemi olmadığını, **sembolik** bir mânâ taşıdığını hissederiz. Bu geminin yüz-düğü deniz «**zaman**»dır ve bu gemi bilinen bir ülkeye değil, «**meçhûl**»e gider. Şâir, kullandığı bâzı kelimelerle bu geminin mânâsını değiştirir. San'atta «**değiştirme**» önemli bir rol oynar.

**Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil, ne de bir kol.**

Bu mısralar bizde bir dehşet ve hüznün duygusu uyandırır. Bütün şiire ölüm duygusunun uyandırdığı hüznün ve gemi hayâli hâkimdir. Burada da hayâl, duygu ve düşüncüyü taşıyan bir vâsita olarak kullanılmıştır. Yahyâ Kemal, diğer şiirlerinde de gerçek ile hayal, mânâ ve âhengi berâber yürütür.

O muhteşem «**Süleymâniye'de Bayram Sabahı**» şiirinde önemli olan hangi unsurdur? Hayâl mi, hakikat mi, mânâ mı; âhenk mi? Birbirine sımsıkı bağlı olan bu unsurları ayırmak o kadar güçtür ki, insan âdetâ böyle bir tahlile girişmekten vazgeçmek ister. Fakat biz yine de bir tahlil denemesine girişirsek, bu unsurları ayırabiliriz.

Şiirde şâirin bir bayram sabahı Süleymâniye Câmii'ne git-tiğini, bu güzel mimârî eserini derin bir hayranlıkla seyrettiğini, onun içinde namaz kılan cemaatin arasına karıştığını ve onlarla aynı dinî duygu ve sevinci paylaştığını açıkça görürüz. Burada resme yaklaşan bir tasvir vardır ama bu «**tasvir**» kelimelerle yapılmıştır ve objektif değil, sübjektiftir. Şiirde «**gö-rüntü**» ile «**duygu**» birbirine karışır. Hattâ denilebilir ki «**gö-rüntü**»yü uyandıran «**duygu**»dur :

Gecenin bitmeğe yüz tuttuğu ândan beridir,
 Duyulan gökte kanat, yerde ayak sesleridir.
 Bir geliş var!.. Ne mübârek, ne garîb âlem bul!..
 Hava boydan boya binlerce hayâletle dolu..
 Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir;
 O seferlerle açılmış nice yerlerdendir.
 Bu sükûnette karışıkça karanlıkla ışıık,
 Yürüyor, durmadan, insan ve hayâlet karışık;
 Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
 Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.
 Tanrının mâbedi her bir tarafından doluyor,
 Bu saatlerde Süleymâniye târih oluyor.

Bu mısralarda tasvir edilen hayalleri şâir görmemiştir, onlar dış âlemden mevcut değildir; varlıklarını şâirin duygusuna, hayâl gücüne ve kullandığı kelimelere borçludurlar.

Şâir bir ara ön safta namaz kılan bir Mehmetçik görür ve onu tasvir eder :

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
 Dinliyor vecd ile tekrâr alınan Tekbir'i;
 Ne kadar sâf idi simâsı bu mü'min neferin!
 Kimdi? Bânisi mi, mimârı mı ulvî eserin?
 Tâ Malazgirt ovasından yürüyen Türkoğlu
 Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu,
 Yüzü dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli,
 Çok büyük bir işi görmekle yorulmuş belli;
 Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz
 Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz;
 Vatanın hem yaşayan vârisi hem sâhibi o,
 Görünür halka bu günlerde teselli gibi o,
 Hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde,
 Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde.

Burada şâirin tasvir ettiği neferi gördüğü muhakkaktır. Fakat şâir sâdece, bir ressam gibi gördüğünü tasvir etmekle yetinmez; ona duygularını aksettirir, onda târihi ve aktüel bir mânâ bulur. Başka kısımlarda olduğu gibi burada da hayâl, görüntü ve mânâ ile his birbirine karışmıştır. Aynı şiirde, âhenin de çok kuvvetli olduğunu belirtelim.

«Açık Deniz» şiiri gibi «Süleymâniye'de Bayram Sabahı» şiiri de, derin bir yaşantıya, gerçeğe, onu şiire aksettiren hayâle dayanır. Burada şiire baştan sona kadar hâkim olan sembolik bir hayalden ziyâde, çok zengin bir terkip vardır. Şâir burada kelimelerle bir tablo vücûda getirmekten ziyâde, bir yaşantısını tasvire ve tahlile çalışır. Bununla berâber biz şiiri okurken şâirle berâber, bir bayram sabahı Süleymâniye Câmii'ne gitmiş, aynı heyecânı duymuş ve aynı mânâyı idrak etmiş gibi oluruz. Yahyâ Kemal şiirlerinin pek çoğunda «yaşantıları»nı tasvir eder. Bunlarda gerçeği aksettiren müşahhas unsurlarla hayaller ve duygular birbirine karışır. Bâzı şiirlerinde bu unsurlar resme benzer birer tablo şekline girer. Bir akşam vakti, Cihangir'den Üsküdar'ın görünüşünü tasvir eder. «Hayal Şehir» şiiri, bir tabloya yaklaşır ama, taşıdığı derin mânâ ile tablodan ayrılır. Burada şâir «görülen»den «görülmeyen»e gider. Şiirde «görülen» ile «görülmeyen», «hayâl edilen» ile «his-sedilen» ve «düşünülen» bir arada verilir. Yahyâ Kemal'in şiirlerinde «dış» ile «iç», objektif ile sübjektif dâimâ birbirine karışır.

Yahyâ Kemal şiirlerinde şahsî yaşantılarından hareket etmekle berâber, «gerçekçi» bir şâir değildir. O, duygu ve hayalleriyle gerçeği dâimâ değiştirir. Hayâl veyâ rüyâya yaklaştırır :-

Kandilli yüzerken uykularda
Mehtâbı sürükledik sularda.

mıs râlarıyla başlayan «Gece» şiirinde :

Hulyâ tepeler, hayâl ağaçlar

mıs rânda, şâirin dış âlemi nasıl hayâl veyâ rüyâya yaklaştırdığı açıkça görülür.

«Deniz Türküsü» şiirinde :

İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar

diyen Yahyâ Kemal için hayâl, insanı içinde yaşadığı «varlığın dar hendesi»nden kurtaran bir vâsıtaadır. Hayâl bizi «görülen»in arkasında saklı olan âleme götürülebilir. «Derin Beste» şiirinde bu fikir şu mıs râlarda çok güzel ifâde olunmuştur :

Bir keştî-i hayâl ile âfâka yelken aç
Deryâyı dinle gör nice esrâr söylenür

«Görülen»in arkasında «görülmeyen» bir âlem gizlidir. Hayâl veya sembol bizi, o âleme ulaştırır. Yahyâ Kemal «Derin Beste» şiirinde, **bütün varlığı bir sembol hâline getirmek sûretiyle**, Türk edebiyâtında önemli bir yer tutan **tasavvuf** felsefesine yaklaşır :

Hilkat lisân-ı hâl ile her bâr söylenür
Mânâ-yı Rabb'ı etmeyüb ızmar söylenür

beyti tamâmiyle tasavvufî bir mânâ taşır.

Tasavvufa göre her varlık Tanrı'nın «tecelli»sinden ibârettir. Ezeli sırrı âşikâr kılar.

Yahyâ Kemal'in rubâileri arasında bana çok mânâlı gelen bir şiiri vardır. «Hayâlâbâd» adını taşıyan bu rubâisinde şâir, insanın yeryüzündeki kaderini tasvir eder gibidir. Zâlim pederi şehzâdeyi her tarafı kapalı bir kasra hapsetmiştir. Bu kasırdan ne yer, ne de gökyüzü görünür. Buna karşılık, o kasrın kapı ve duvarına her saniye Binbirgece Efsâneleri akseder. Bu rubâide tasvir edilen kasır, Eflâtun'un mağarasını hatırlatırsa da burada başka bir durum bahis konusudur. Eflâtun'un mağarasındaki gölgeler, gerçek varlıkların çarpık akislerinden ibârettir. Yahyâ Kemal'in rubâisinde böyle bir mânâ yoktur. Kasrın kapı ve duvarına akseden Binbirgece Efsâneleri şehzâdenin hayallerinin dışı vurmasından ibârettir. İnsanoğlunun mağara devrinden bugüne kadar hayat ve kâinat hakkındaki tasavvurları ve özlemleri, kafasındaki hayallerin dışı vurmasından başka nedir? Bu hayaller, bir hakikate tekâbül etmekten çok, insanoğlunun isteklerini ifâde eder.

Gençlik yıllarında hayallerinin peşinde koşan şâir, zamanla onların bir oyundan ibâret olduğunu görür ve karamsarlığa düşer. İhsan Şükrü'ye ithaf ettiği rubâisinde şöyle der :

Yokmuş o hayâl ettiğimiz âleme yol
Artık ne açıl ey gül-i ümmid ne de sol
Ey rûy-ı zemîn bu ye'simizden sonra
İster vîrân ol ister âbâdan ol

Yahyâ Kemal'in bu karamsarlığının kaynağını bilmiyoruz. Belki de bu karamsarlık onu genç yaşında gurbete sürükleyen «Açık Deniz» şiirinde bahsettiği «Byron'u bedbaht eden melâl»in içten içe devamıdır. Çöküş devrinin çocuğu olan Yahyâ Kemal, bu bedbinlikten vatan, millet, târîh ve san'at vâsıtasıyla kurtulur. O, teselliyi «öteler»de arar, ama bulamaz. Onun için «öte», çok sevdiği vatanının hayâlidir. Bir yaşlılık ve bedbinlik şiiri olan «Yol Düşüncesi» şu mânâlı mısralarla sona erer :

**Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile
Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle**

Yahyâ Kemal'in gençlik yıllarında yazdığı «Mehlika Sultan» şiiri hayâl ile rüyâ ve masalı birleştiren bir şiirdir. Şiirde kendilerinden bahsedilen yedi genç rüyâlarında bir hayâlet gibi gördükleri dünyâ güzelini aramaya çıkarlar. Yollarının sonunda çıkırgı olmayan bir kuyuya varırlar : Suya baktıkları zaman aynada bir gizli cihan görürler ve hepsi o hayâl âlemine göç ederler. Şiir şu mısralarla biter :

**Mehlika Sultan'a âşık yedi genç
Seneler geçti, henüz gelmediler,
Mehlika Sultan'a âşık yedi genç
Oradan gelmeyecekmiş dediler.**

Yahyâ Kemal'in bir masala dayanan bu şiiri, rüyâ ve hayâlin insan hayâtında oynadığı rolü göstermesi bakımından dikkate şâyandır. İnsanoglu, kendisini peşinden koşturan güzel hayaller yaratır ve onun uğrunda yok olur.

II. Abdülhamid devrinde doğan Yahyâ Kemal nesli bu devirde doğanların çoğu gibi kurtuluşu hayâl âlemlerinde veya kendilerine çok câzip gelen ideolojilerde veya sosyal ütöplerde aramışlardır. Servet-i Fünûn nesli hayâl ile hakikat arasında bocalar. Bu nesli tâkip eden Hâşim'in şiirinde hayâl, sosyal fonksiyonu olmayan estetik bir varlıktır. Ziyâ Gökalp, sosyal muhtevâlî hayaller yaratır. Göstermeğe çalıştığım gibi Yahyâ Kemal'in şiirlerinde hayaller değişik mânâlar taşır. Onlar daha ziyâde, şâirin ruh hallerini ifâde eder. Şahsi yaşantılarına bağlı olan Yahyâ Kemal, Ziyâ Gökalp gibi sosyal ütöpler ya-

ratmaz. Fakat Hâşim gibi kendi içine de kapalı değildir. Onun şiirleri hayâl ile gerçek arasında yer alır. Gerçekten uzak gibi görünseler bile, Yahyâ Kemal'in hayalleri şahsî yaşantısına, içinde yaşadığı topluma, yâni gerçeğe bağlıdırlar. Onları canlı ve tesirli kılan da bu hayâtî bağıdır.

Yahyâ Kemal, «Mehlika Sultan» şiirinin dışında da rüyâya yer vermiştir. «Vuslat» şiirinde âşıkların sevişirken içinde yaşadıkları âlem, rüyâda görülen bir cenneti andırır :

Gördükleri rüyâ, ezeli bahçedir aşka,
Her mevsimi bir yaz ve esen rüzgârı başka,
Bülbülden o eğlencede feryâd işitilmez,
Gül solmayı, mehtâb azalıp bitmeği bilmez...

«Vuslat» şiiri berâberce görülen bir rüyânın tasvirine dayanır. Burada aşk ve rüyânın bir nevi masal âlemi yarattığını görürüz. Şiirin sonunda âşıkların bu tatlı rüyâdan uyandıkları zaman yaşadıkları feci ân anlatılır. Dünyâ o zaman âşıklara kapkara bir zindan olarak gözükür.

Burada tasvir edilen rüyâ da yaşantıya bağlıdır. Esas olan rüyâ değil gerçektir ve gerçek korkunçtur.

«O Taraf» başlıklı şiirinde Yahyâ Kemal, bir gece rüyâda gördüğü ölüm diyârını tasvir eder :

Durmuş saat gibiydi durup geçmeyen zaman,
Donmuş sükût içinde güneş görmeyen cihân.

mısrâlarıyla atmosferi tasvir edilen bu rüyâ âlemi, «Vuslat»-takinin aksine hüznün vericidir. Zîrâ burada görülen rüyâ âlemi ölüm dünyasıdır. Yahyâ Kemal, bedbin de olsa, içinde yaşadığı hayâta ve dünyâya bağlıdır. «Bir Yıldız Aktı» başlıklı şiirinde âhiret fikrini, insanlığı teselli etmesi bakımından değerlendirir :

Fânîlik ortasında yüzen sâde-dil beşer
Herhangi bir şekilde umar bir beka buluş.

«Rindlerin Ölümü» şiiri, Yahyâ Kemal'in ölüm karşısında aldığı tavrı göstermesi bakımından dikkati çekicidir. Yahyâ Kemal bu şiirinde Hâfız'ın kabrini tasvir eder :

Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde;

mısrâi ile başlayan ikinci parçada ölüm sonrası bir baharla canlandırılır :

Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter

mısrâi ölümü değil, hayâtı anlatır. Rindler için ölüm bir yok oluş değil, öldükten sonra da bu dünyânın güzelliklerini her gün yeniden tadıştır.

Bu fikre biz «Moda'da Mayıs» başlıklı şiirde de rastlarız. Moda'da çok mesut bir gün geçiren şâir, tabiata bakarken toprağın altında uyuyan ölüleri de görür ve şöyle der :

Hayâtı râyiha sihriyle sindiren toprak
Bugün ne semtine baksam, çiçek, çimen, yaprak!
İçinde rahata varmış yatan aziz ölüler
Demek ki böyle bahâr örtüsüyle örtülüler!

Bu mısralar da bize Yahyâ Kemal'in hayâta, yâni gerçeğe ne kadar bağlı olduğunu gösterir. Şiirlerinde, hayâle ve rüyâya geniş yer vermekle berâber, Yahyâ Kemal'i bir «hayâl şâiri» olarak tavsif etmek yanlış olur. Onun şiir dünyâsında hayâl, sembol olarak duyguları daha güzel anlatmak veyâ hayâtı daha derinden yaşamak içindir.

MERSİYE

O bir mısra-yı âzâde o bir mısra-i berceste
O bir güldü onun ıtrı hani sünbülde nercisde?

Kerem bâbından irsâl eylemiş Allah anı dehre
Fazâilden hemân herşey o âli zâte şâyeste.

Firâkın tîği cerh eyler cemî'an bak ahibbâyı
Kimi mağmûm, kimi mahzûn, kimi zahmîn ve dil-haste.

Bu emsâlsiz sahi, müşfik, gani, ismet-meâb insân
Yerüstünde mücessem bir misâl oldu her husûsda.

Feminden bed kelâm çıkmaz zarâfetle sözün söyler
Bulursa müstaid bir er âgâh eylerdi tek dersde.

Neler kondu neler göçdü kalan var mı bu âlemde
Bütün fâniler ukbâye gider âheste âheste.

Güzel geldi, güzel durdu, güzel terketdi dünyâyı
Visâlin zevkına vardı gedâsı kaldı pâ-beste.

Mürekkep yapsalar bahri anın tahrîri nâ-kâbil
O şehvârı senâ etmek bir ârif deste vâ-beste.

Kalem destinde ey AHMED neden takdirden âcizdir
Resûlullah diyor dinle (Hayrû'n-nâsi..) bir hadîsde.

(Ekrem Hakkı Beyefendi (AYVERDİ)'nin irtihâlleri
münâsebeti ile taraf-ı âcizânemizden nazmolunmuştur)

Ahmed Ayhan ALTINKUŞLAR
İZMİR : 18.5.1984

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN GEÇİM TARZI

Dr. Ali YARDIM

Hazreti Peygamber'in geçim tarzı, onun bir nevi şahsi bütçesi ve mutfak masrafı, bu yazımızın esâsını teşkil etmektedir. Bizim «geçim tarzı» diye ifâde ettiğimiz tâbirin dîni metinlerdeki karşılığı «'a y ş» veya «m a 'i ş e t» dir¹. Nitekim, ünlü muhaddis B u h â r î «'a y ş ü ' n - N e b î» tâbirini kullanırken², T i r m i z î «Ma'işetü'n-Nebî» ifâdesini benimsemiştir³. Maamâfih dilimizde de, aynı kökten türemiş olan; m a i ş e t , i â ş e ve t a a y y ü ş kelimeleri yaşamakta ve kullanılmaktadır.

Bu mes'eleye açıklık kazandıracak durumda olan vesikaları, İbn Sa'd (ö: 230/845) «T a b a k â t» da⁴, T i r m i z î (ö: 279/892) de «Şemâil»de⁵ «Hazreti Peygamber'in Geçim Sıkıntısı» başlığı altında kısmen bir araya toplamışlardır. Diğer muhaddisler ise, bu konuyu daha çok, eserlerinin «Kitâbü'z-Zühd» veya «Kitâbü'r-Rikâk» bölümü içinde ele almaya çalışmışlardır.

Hazreti Peygamber'in geçim tarzı ile ilgili bilgileri gelecek nesillere aktaran ashâb içinde, hanımlarından Hz. Âişe vâlide-miz başta gelmektedir. Onu, Ebû Hüreyre ve Enes b. Mâlik tâkip etmektedir. Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Abdurrahmân b. Avf

1 Bu tâbir ile ilgili olarak K a m u s 'da şu bilgi verilmektedir: «'Ays, dîrilîğe denir; hayât ve zindegânî mânâsına. Yemeğe ıtlak olunur; medâr-ı hayat olduğu için. Ve, kendisiyle geçinilip taayyüş olunacak nesneye denir ki, m a i ş e t ile mürâdif (eş anlamlı) olur». (II/1105).

2 Buhârî, el-Câmiu's-Sahih, VII/179.

3 Tirmizi, Sünen, IX/214 (İbnü'l-Arabî el-Mâlikî şerhi ile).

4 İbn Sa'd, Tabakat, I/400 - 410 (53 vesika).

5 Tirmizi, Şemâil, 51. bölüm.

gibi Asr-ı Saâdet döneminin sıkıntılı hayâtını yaşayıp da ilerki devirlerin fütûhat hareketlerinde kumandan ve vâli olarak vazife alan ve iktisâdî durumları iyileşen sahâbilerin naklettikleri vesikalar da konuya aydınlık kazandırmaktadır. Bunlar dışında, bilhassa ashâbın hayat hikâyelerine tahsis edilmiş bulunan Tabakât kitapları arasında, birer hâtıra olarak, Hazret-i Peygamber devrinin iktisâdî hayâtına olduğu kadar, Resûlullah (s.a.)'ın ve ashâbının geçim tarzlarına da ışık tutucu mâhiyet-te vesikalar bulunmaktadır.

Hemen kaydetmek yerinde olur ki, mevcut kaynaklar içerisinde İbn Sa'd ve Tirmizi dışındakiler, mes'elenin sâdece tezâhürlerine, yâni görünen yönüne ağırlık vermişler ve onun perde arkası gerçeği üzerine eğilmemişlerdir.

Klasik ve modern değerlendirmelerde ise, mes'eleye, ya zühd ve takvâ gayreti, ya da iktisâdın kendine has mantığı ile yaklaşıldığı gözden kaçmamaktadır.

Mes'eleyi sâdece «zühd ve takvâ» noktasından ele alıp bir sistem oluşturmaya çalışanların yorum ve değerlendirmeleri, kendi mantığı içinde tutarlı ve geçerlidir. Ancak, bizim için hiç de yabancı olmayan bu sistemin mantığı, —mes'eleye bir başka yönden bakıldığında— kendi gidiş istikâmetini aydınlattığı hâlde karşı istikâmetten gelen insanların görüş ufkunu karartan araba farını andırmaktadır. Halbuki, çeşitli istikâmetlerden gelen sürücüler, kendilerinden başka yol alanların da bulunduğunu dikkâte alarak kısa farlarını yakarlarsa, böylece, birbirlerinin görüşlerine mâni olmadıkları gibi, üstelik, ışık tuttukları nesnenin dört bir taraftan görünmesine de hizmet etmiş olurlar.

Biz burada, mes'eleyi, ne bir zâhid, ne de bir iktisatçı gibi ele alma durumundayız. Esâsen, işâret edilen her iki görüş açısından mes'eleyi değerlendiren araştırmalar eksik değildir. Ne var ki, Hazreti Peygamber'i beşerî yönden incelemeyi esas alan «Şemâil» mantığı ile bu konunun üzerine ciddi olarak eğilinmemiş olması bir boşluk hâlinde kendini hissettirmektedir. Kanâatimizce, bizim denemeyi düşündüğümüz böyle farklı bir bakış açısı, diğer değerlendirmeleri karşısına almayacak, bil'akis, mes'eleyi kendi bütünlüğü içerisinde daha da berraklaştırmaya yardımcı olacaktır.

Hazreti Peygamber'in geçim tarzı ile ilgili olarak kaynakların bize ulaştırdıkları vesikaları, bir kaç madde hâlinde, şöylece özetlemek mümkündür :

1) Hazreti Peygamber'in evinde günlerce, hattâ aylarca tencere kaynamadığı olmuştur. Bu durum, nâdirattan değildir.

2) Hâne halkının büyük bir yiyecek sıkıntısı çektiği ve çoğu zaman «el-esvedân» tâbir edilen «su ve hurma» ile kifâf-ı nefis ettikleri, yâni nefislerini körlettikleri, istisnâi olmayan hâllerdir.

3) Medine'nin yerlisi bulunan komşularından bir kaçının gönderdiği koyun sütü de, aldıkları gıdâlardan birini teşkil etmektedir.

4) Açlıktan bellerine taş bağladıkları ve böylece açlıklarını susturdukları, yine kaydedilen vesikalar arasındadır⁶.

5) Temel gıdâ maddelerinden «buğday ekmeği» zâten yoktur. Arpa ekmeği ise, âdetâ «vesikaya bağlı» imişçesine arasına bulunabilmektedir. Öyle ki bir defasında kızı Hz. Fâtıma, bir miktar arpa u n u elde etmiş, onu yuğurmuş, ekmek yapmış; birazını da babasına götürmüştür. Hz. Fâtıma'nın elindeki bu bir parça ekmeği gören Hazreti Peygamber:

— «Hayırdır inşaallah yâ Fâtıma. Bu bir parça ekmeği nereden temin ettin?» diye sormuşlardır.

— «Babacığım, kendim pişirdim. Fakat sensiz boğazımdan geçmedi. Bir miktârını da sana getirdim» deyince;

— «İnanın, üç gündür babanın ağzına giren ilk lokma bu olmuştur» diyerek alıp yemiştir⁷.

Eldeki vesikalar aşağı yukarı bu meâldedir⁸.

Yukardaki vesikaları, hadis şârihlerinin değerlendirişleri ise; «Hazreti Peygamber'in geçim sıkıntısı çekmesi, i h t i y â r i

6 Bele taş bağlama tâbiri, mecâzi bir ifâde olup, bugün bizim «kemer sıkma» şeklinde ifâde ettiğimiz tâbirin karşılığıdır.

7 İbn Sa'd, I/400; Bâcûri, el-Mevâhibü'l-Ledünniyye, s. 185.

8 Bkz. Buhârî, el-Câmiu's-Sahih, VII/179 - 181 (Kitâbü'r-Rikak, bâbu keyfe kâne ayşü'n-Nebi ve ashâbihi); Tirmizi, Sünen, IX/214 - 221 (Ebâbü'z-Zühâd, bâbu mâ câe fi maişet'in-Nebi ve ehlihî; bâbu mâ câe fi maişeti'n-Nebi); Âmirî, Behcetü'l-Mehâfil, II/291 - 292; Kadı İyâz, eş-Şifâ, s. 100 - 102 (faslum züh-dühü fi'd-dünyâ); Ali el-Karî, Cem'ul-Vesâil, s. 531 - 550 ve diğer Şemâil şerhleri.

bir fakirliğin neticesi olup, ız t ır â r i bir fakirlikten dolayı değildi» tarzındadır⁹.

Mes'eleyi kayıdsız şartsız bu şekilde değerlendirme, Şemâil'in rûhuna uygun düşmemektedir. Zîrâ Şemâil, Hazreti Peygamber'in, herkes tarafından örnek alınabilecek ve onun hayâtından kendi hayâtınıza aktarılabilir beşerî yönünü inceler. Orada Hazreti Peygamber'in sâdece kendine has olup da diğer insanlarca yaşanması pek mümkün olmayan «insan üstü» veya «fevkal'ade» diye ifâde edilebilecek davranışlarına yer verilmiştir. Nitekim, Peygamber Efendimiz'in sâdece kendisini ilgilendiren bu Peygamberlik husûsiyetlerini konu edinmiş Delâ-il, Ha s â i s veya Mu ' c i z â t gibi bilgi dalları ve eserler de mevcuttur¹⁰.

Bilindiği üzere, Hazreti Peygamber, hiç iftar etmeden «savm-ı visâl» denen peşi peşine bir kaç gün oruç tutmayı ashâbına yasaklamışlar, fakat kendileri bu şekilde oruç tutmuşlardır. Onun her yaptığını kendi hayatlarına aynen tatbik etme yarışında olan ashâbından :

— «Amma yâ Resûlallah, siz kendiniz tutuyorsunuz!» diye itiraz sesleri gelmeye başlayınca;

— «Evet, ben tutarım,» buyururlar. «Zîrâ ben, Rabbime mi-sâfir olurum. O, beni yedirir içirir».

Bu, mes'elenin bir başka yönüdür. Ehlullah, evliyâullah ve havâs tâbir edilen seçkinler, Hazreti Peygamber'in bu yönünün de mazharı olmuşlardır. Ne var ki, beden kaydından kurtulmak ve Rabbâni gıdalarla telezzüz edebilmek, sessiz sadâsız kulluk edebilenlerin kârıdır.

*
* *

Hazreti Peygamber adına bize ulaşan vesikaların büyük çoğunluğunun, onun on senelik «Medîne Devri»ne âid olduğunu ve bunların da ekseriyetini, son dört beş senede yaptıkları ve söylediklerinin teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Bu husû-

9 Bkz. Behcetü'l-Mehâfil, II/291; Cem'ul-Vesâil, s. 532; Bâcûri, Mevâhib, s. 192; Hüsameddin Nakşibendi, Şemâil Şerhi, s. 294.

10 Hazreti Peygamber'in çeşitli yönlerini ayrı ayrı konu edinen ilim dalları ve şübeleri için bkz. Ali Yardım, Hadis I, s. 2-15, İzmir 1984.

su, o devre âid bilgileri bize aktaran ilk râvilerin (ashâb'ın) hüviyetlerini incelemek sûretiyle öğrenebiliyoruz. Nitekim, en çok hadis rivâyet eden sahâbilerden olan Hz. Âişe (r. anhâ), Hazreti Peygamber'in hayâtına Medine döneminde girmiştir. **Enes b. Mâlik**, hicret sırasında 10 yaşında bir çocuktur; hayâtının 10 - 20 yaşları arası Hazreti Peygamber'le birlikte geçmiştir. **Ebû Hüreyre**'nin müslüman oluşu Hayber'in fethi senesindedir¹¹; Hayber'in fethi ise, Hicret'in altıncı senesi sonlarında ve yedinci senenin ilk ayı olan Muharrem'de vâki olmuştur¹². **İbn Abbâs**, Hazreti Peygamber vefât ettiğinde 13 yaşlarındadır. **Abdullah b. Ömer**, Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde 10 yaşlarında bir çocuktur. **Ebû Saïd el-Hudrî**, babası tarafından Uhud Muhârebesi'ne katılması için Hazret-i Peygamber'e takdim edildiğinde 13 yaşındadır ve yaşı küçük olduğu gerekçesiyle, silâh altına alınmamıştır. **Câbir b. Abdullah**'ın Hazreti Peygamber'le berâberliği Uhud Muhârebesi'nden sonradır. **Abdullah b. Amr**, çok önceleri müslüman olmasına rağmen, Mekke'nin fethine tekaddüm eden aylarda (hicri 8. sene) Medine'ye Hazreti Peygamber'in yanına hicret edebilmiştir... Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Görüldüğü üzere, Hazreti Peygamber'e âid bilgileri bize aktaran ünlü râvi sahâbiler, hem Medine döneminde, hem de bu dönemin ikinci yarısında Peygamber Efendimiz'le birlikte bulunabilmiş simâlardır.

*
* *

Bu sebeple, üzerinde durduğumuz mes'eleye açıklık kazandırması bakımından, Hazreti Peygamber'in son on senesini geçirdiği Medine döneminin iktisâdî hayâtına bir göz atmak gerekecektir.

Bilindiği üzere « **Hicret** » ile birlikte Medine'nin çehresi büyük ölçüde değişmiştir. Hicret hâdisesi dehşetli bir olaydır. Hazreti Peygamber'in hareketinden çok önceleri başlayan göç, onun Mekke'den ayrılması ile daha da hızlanmıştır. Böylece, Mekke'nin müslüman ahâlisinin büyük çoğunluğu, bütün gayrı menkûllerini de bırakarak, bir tek canları ile Medine'ye

11 İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, V/316; Tehzibü't-Tehzib, XII/265.

12 Tehzibü't-Tehzib, XII/265.

gelmişlerdir. Neticede, Medine'de birden bire bir nüfus patlaması baş göstermiştir. Yerli halkın zâten kıt-kanâat olan geçim mücâdelesine, bir o kadar da işsiz-güçsüz, evsiz-barksız göçmen ilâve edilmiştir.

Bu muhâceretin ne demek olduğunu, yeni neslin tam olarak idrâk edebilmesi mümkün değildir. Belki, Balkan Muhâcereti'ni yaşamış bulunan İstanbul'un eski nesli ile, onlardan bunun hikâyesini dinlemiş ve üzerinde düşünmüş olan nesiller, durumu mukâyese etme ve işin dehşetini kavrama imkânına sâhiptirler.

Öte yandan, Hazreti Peygamber, Medine'ye göç eden Mekkeli müslümanlara maddî bir vaatte de bulunmamıştır. O, mü'minlerinden hep fedâkârlık istemiştir. Canlarından fedâkârlık, mallarından fedâkârlık, zevklerinden fedâkârlık. Onlar ise, bu fedâkârlıkları mukâbilinde hiç bir maddî karşılık beklemeyecekler, fakat ayrıca kendileri vereceklerdir. Hem de, herkes verebileceğinin âzamisini verecektir.

Karı-kız, çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, varlıklı-fakir yüzlerce insanın, bir imân uğruna peşine takılıp geldiği Hazreti Peygamber'in mes'ûliyeti, bu noktada bir kat daha artmış oluyordu. Bunca insan ne yiyecek, ne içecek, ne giyecek ve nerede kalacaktı? Hâliyle onlar da insandı. Onlar da etten kemikten yapılmışlardı. Onların da, fizikî yapı ve maddî ihtiyaçlar bakımından bugünkü insanlardan hiç bir farkları yoktu. Sevmesini sevişmesini, dünyânın tadını çıkarmasını onlar da bilmiyor degillerdi.

Kaldı ki; «Fakirlik, küfürle sınır komşusudur»¹³ diyen, Hazreti Peygamber'di. «Yârabbi, açlıktan sana sığınırım. O, insanı mecâlsiz bırakan ne kötü bir hâldir»¹⁴ diyen de, yine o idi.

Bu yüzden olmalıdır ki, Hazreti Peygamber'i, Medine'ye ayak basar basmaz, bir dizi iktisâdî ve içtimâî tedbirin plânlayıcısı ve tatbikatçısı olarak görüyoruz : Târihe, «muâhâte» (kardeşleştirme) hâdisesi adı ile geçen teşebbüs, bu tedbirlerin ilk halkasını oluşturmaktadır. Buna göre, en az bir göçmen âile,

13 Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, III/53, 109; VIII/253; Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, Nu: 377; Beyhaki, Şuabu'l-Îmân.

14 İbn Sa'd, I/408-409; Nesâî, Sünen, VIII/263; İbn Mâce, Sünen, II/1113, Nu: 3354.

bir yerli âilenin yanına yerleştiriliyor ve ev sâhibinin nesi varsa müşterek kullanılıyordu. Arkadan, Mescid-i Nebî'nin ve Suf-fa'nın inşâsı ile, açıkta kalan bekâr veyâ evli-bekârlar'a da akşamları başlarını sokabilecekleri bir mekân temin edilmiş oluyordu. Öte yandan, şehrin içme suyu mes'elesinin halli, el san'atlarının teşviki, okuma-yazma seferberliği gibi daha nice tedbirlerle ictimâî denge sağlanmaya çalışılıyordu.

Bu arada, Medine'nin varlıklı yerli âileleri, (Ensâr), başta Sa'd b. Ubâde gibi hamiyetli o c a k sâhipleri kazanlarını devamlı kaynatıyorlar ve yetiştirdikleri kadarına sofralarını açıyorlardı. Hz. Ebû Bekir gibi Mekke'nin varlıklı ve itibarlı mümtaz bir simâsı, bütün gayrı menkûllerini bırakarak, Hazreti Peygamber'le birlikte âsilerin elinden başını kurtarıp Medine yolunu tutmuştu. Hz. Ebû Bekir, birikmiş para ve altınlarını, berâberinde götürmüş olmalıdır. Nitekim, Peygamber Efendimizin : «Ebû Bekir'in malından istifâde ettiğim kadar, hayâtımda hiç kimsenin malından istifâde etmedim»¹⁵ dediği Hz. Ebû Bekir'in feyiz ve bereket taşan bütçesi, Resûlüllah (s.a.)'ın amme harcamalarına imkân sağlıyordu. Öyle ki, onun, müslüman olduğu sırada kırk bin (40.000) altını olduğu ve bunun tamâmını Allah yolunda harcadığı kaydedilir¹⁶.

Yine bilinmektedir ki, Medine'ye gelişin üzerinden bir sene bile geçmeden, Mekke'li putperestlerin saldırıları başlamıştır. On senelik Medine hayâtı; Bedir ile başlayıp Uhud, Hendek savaşları ile sürdürülen ve Hudeybiye sulh anlaşması, Mekke'nin Fethi ve Tebük Seferi ile devâm edip gelen bir «harb hâli» havasında geçmiştir. Bu müddet içersinde, gazâ ve seriyye nev'inden büyüklü küçüklü 37 harekât vukûa geldiği göz önüne getirilince, iktisâdî hayâtın vehâmeti daha iyi anlaşılmış olacaktır. Nitekim, bir askeri birliğin yerinden kalkıp bir kaç günlük bir manevraya girişmesinin bile, memleket iktisâdiyatı üzerinde nasıl yaralar açtığı bilinmektedir.

Bütün bunların da ötesinde, —Allah'ın bir hikmeti olsa gerek— Asr-ı Saâdet dönemi Medinesi'nde akla hayâle gelenin de fevkinde bir kıtlık ve kuraklık hüküm sürmektedir.

15 Tirmizi, Sünen, XIII/129.

16 Nevevi, Tehzibü'l-Esmâ, I. kısım, II. cüz, s. 190.

Bu durumu, bilhassa hadis kitaplarının «Duâlar» bölümü ile «el-İstiskâ» (yağmur duâsı) bahislerinde yakinen görmek mümkündür. Medine’de, zarûrî temel gıdâ maddelerinin temininde bile bir hayli güçlük çekilmektedir. Yiyecek kuru ekmek bulamayanların sayısı, varlıklı âilelerden daha çoktur. Üretimle tüketim arasında büyük bir uçurum vardır ve kısa vâdede alınacak tedbirlerle, bu uçurumu kapatmak mümkün olmamaktadır.

Yukardan beri ana hatları ile işâret edilen bu iktisâdî ve içtimâî durum, müstakil olarak ele alınmaya ve işlenmeye muhtaçtır.

*
* *

Öteden beri âdettir. Halk, ihtiyaçlarının karşılanmasını, kendisini idâre eden büyüklerden ister. O devirde de, aynı şekilde, hem başlarında idâreci, hem de önlerinde rehber durumunda olan Hazreti Peygamber’den istenmiştir. Bu istekler o kadar çoktur ki, harekât hâlindeki ordunun ihtiyaçları bile normâl ölçüler içinde karşılanamamaktadır. Nitekim, Hendek Muhârebesi arefesinde hendek hafriyâtının sürdürüldüğü sırada, erat açlıktan beline taş bağlamakta ve bu şartlar içinde şehri müdâfaaya hazırlanmaktadır. Ordusunun zarûrî ihtiyaçları bu merkezde olunca, sivil halkın hâli daha da acıklı olmalıdır.

Hasan el-Basrî (ö : 110/728)’nin mürsel¹⁷ olarak naklettiği bir habere göre, Hazreti Peygamber, bir gün etraftan gelen açlık feryatlarına karşı şöyle bir konuşma yapmıştır :

«Yemin ederek söylüyorum ki, dokuz hâne olmasına rağmen, Muhammed’in âile efrâdının evinde, akşamdan sabaha bir kap yemek gecelemez. Ve yine yeminle ifâde ediyorum ki, o bu sözü, Allah’ın verdiği rızkı azımsadığı için değil, sırf ümetini teselli ve sabıra teşvik için söylüyor.»¹⁸

O günlerin iktisâdî hayâtına ve Hazreti Peygamber’in geçim

17 Mürsel, bir rivâyet usûlü terimidir. Hazreti Peygamber’e âid bir haberin, ilk râvî ismi verilmeden, —görgü ve duygu şahidi imişçesine— ikinci râvî tarafından doğrudan doğruya nakledilmesidir.

18 İbn Sa’d, I/402; Cem’ul-Vesâl, s. 534.

tarzına ışık tutucu mâhiyette bir vesikayı yine İbn Sa'd nakletmektedir :

Ebü Hüreyre : «Hazreti Peygamber de açlık çekerti» diye anlatmaya başlayınca;

— «Bu nasıl bir açlıktır?» diye sorulur ve Ebü Hüreyre açıklamaya devâm eder :

— «Neden olacak!.. Hazreti Peygamber'in etrafını saran aç insanların ve misâfirlerinin çokluğundan. Nitekim bir grup insan vardı ki, Resûlullah'ın yanından hiç ayrılmazlardı. Onun, yalnız başına yemek yediği hemen hemen hiç olmamıştır. Ashâbından bir kısmı dâimâ sofrasında yer alır ve Mescid'de kalan ihtiyaç sâhipleri devamlı olarak yemek isteğinde bulunurlardı. Allah, Hayber'in fethini müyesser kılınca¹⁹, halk birazcık nefes almış, varlığa kavuşmuştur. Fakat yine de, piyasada darlık ve geçim sıkıntısı sürüyordu. Medine, ekim yapılmayan ve iktisâdî yönden sıkıntı çeken bir belde idi. Ahâlisinin bütün yiyecek maddesini hurma teşkil ediyordu. Hayatlarını böylece sürdürüp gidiyorlardı».

Ebü Hüreyre'nin bu haberini nakleden Mahreme b. Süleyman el-Vâlibî²⁰, anlatmaya devâm ediyor :

Sa'd b. Ubâde'nin kazanı (cefne), Hazreti Peygamber Medine'ye ayak bastığından tâ vefâtına kadar, hep Resûlullah (s.a.) adına kaynamıştır. Sa'd b. Ubâde dışında da, Ensâr'dan bu işi yapanlar vardı. Hazreti Peygamber'in varlıklı ashâbı ona çok destek oluyorlardı. Ne var ki, bakıma muhtaç olanların sayısı çoktu; gelip giden misâfirler gün geçtikçe artıyordu. Memleket ise büyük bir geçim sıkıntısı içindeydi. Mahsûllerini, erkeklerin omuzlarında veya develerin sırtlarında taşıdıkları dökme su ile

19 Hayber, —daha önce de işaret edildiği üzere— Hicret'in yedinci senesinin ilk ayında (M. 628) fethedilmiştir. Muhammed Hamidullah'ın ifâdesine göre: «Hayber, volkan menşeli ovalarla çevrili bir vâhadır. Vâdiler ve yağmurların orada sulama kanalları inşasına müsâade etmesine müvâzi olarak, dere hâlinde fışkıran kaynaklar da, zirâatçilerin yardımına yetişiyordu. O derece münbit idi ki, İslâmî devirde Hayber, 20.000 muhârib temin edebiliyordu». Bkz. İslâm Peygamberi, I/391, İstanbul 1966 (I. baskı)

20 Mahreme, tâbiün neslinden bir zâttır. Hicret'in 60. senesinde (M. 680) doğmuş ve 70 yaşlarında 130/747 senesinde, sapık Harûriyye tâifesi tarafından Mekke - Medine arasındaki Kudeyd mevkiinde öldürülmüştür. Bkz. Tehzibü't-Tehzib, X/71 - 72, Nu: 121.

yetiştirmeye çalışıyorlardı. Bu arada develer meyveleri yiyordu. Çoğu zaman da, hurmalarına hastalık isâbet ediyor ve o sene mahsûl alamıyorlardı.»²¹

*
* *

Hadis metinleri arasında, Hazreti Peygamber'in bu konudaki tutumunu belirten bir kelime vardır. *M u v â s â t* şeklinde kullanılan bu kelimenin, Türkçe'ye aktarırken, tam karşılığını bulamıyoruz. *Yaraya merhem olmak mânâsına* gelen «el-esvü» kökünden rubâî üçüncü bâbın masdarı olan «*m u v â s â t*» 1, *Kâmûs* şöyle açıklar :

«Bir adama imdâd-ı mâliye ile gamküsârlık eylemek mânâsındır. Alâ kavlin, *k i f â f* husûsuna hâsır. Yâni, bir adamın malı kendisine yetiyecek mikdar iken, muzâyakada olan kimseye ol maldan imdâd eylemeğe mahsusdur. Yoksa, *k i f â f*dan fazla olan maldan imdâdâ *m u v â s â t* itlak olunmaz.»²²

Bunu, daha sâde bir ifâde ile söylemek gerekirse : «Bir adama, mâli yardım ile karagün dostluğu göstermek demektir. Bir görüşe göre de, «kendisine yetecek miktar» mal için kullanılır. Yâni, bir kimsenin malı ancak kendisine yetecek kadar olduğu hâlde, eli darda olan kimseye, o maldan vermek demektir. Yoksa, kendine yetiyecek kadarının fazlasından yardımda bulunmaya *m u v â s â t* denmez» şeklinde ifâde edebiliriz.

Bu, akşam sofrasında ancak kendisine yetebilecek bir dilim ekmek ve bir kap yemeği, daha aç birisinin varlığı hâlinde, ona ikrâm edebilmek demektir.

Bu, akşam evine dönerken, cüzdanında iki ekmek ve bir kilo meyve alabilecek kadar parası bulunan bir kimsenin, daha çok ihtiyaç hâlinde bulunan birisine, bu parasını vermesi demektir.

Bu, her hangi bir ihtiyaç maddesini almak üzere iken, o ihtiyaç maddesine daha da muhtaç biri karşısına çıktığı anda; «*bana da lâzım, kusura bakma!..*» demeden, verebilmek demektir.

Ve bu, fedâkârlığın zirvesidir ki, ulaşılması çok güç, fakat ulaşabilenlerin dünyâyı tepeden seyrettikleri noktadır.

²¹ İbn Sa'd, I/409.

²² Kamus, IV/861; ayrıca bkz. en-Nihâye fi Ğarib'il-Hadisi ve'l-Eser, I/50.

Bu noktaya gelmeden veyâ en azından bu yolun yamaçlarına varmadan; «**Bütün mü'minler kardeşirler**» âyet-i kerimesini telâffuz edebilmenin güçlüğü kendini hissettirmektedir. Aksi hâlde, bu Hak Kelâmı, bizim ağzımızda, zamkı alınmış bandı andırmaktan öte geçmemektedir.

İşte, Hazreti Peygamber'in sofrasında uzun müddet su ve hurmadan başka bir madde bulunmayışının ve Zât-ı Risâlet'in çoğu zaman açlık çekişinin sebebi bu tutumu olmalıdır. Yokluktan değil, kendi dışındaki muhtaçların çokluğundan.

Bu durum, Hazreti Peygamber'in : «**Komşusu aç iken tıkabasa karnını doyuran kimse gerçek mü'min değildir**»²³ hadisinin, bizzat kendisi tarafından yaşanmasıdır.

Hadis şârihlerinin : «**Hazreti Peygamber'in geçim sıkıntısı çekmesi, ihtiyârî (kendi irâdesi ile ortaya çıkan) bir fakirliğin neticesi olup, ıztırârî (çâresizlik sonucu) bir fakirlikten dolayı değildi**» demelerinin hakikati de bu olmalıdır.

Nitekim tâ işin başında, Cenâbı Hakk'ın, Resûlüllah Efendimiz'e bir teklifi olmuştur. Bu teklifi ve takındıkları tavrı, kendisi şöyle ifâde eder :

«**Rabbim bana, Mekke vâdisini (bathâü Mekke) benim için altın yapabileceğini teklif etti. Dedim ki : Hayır, Yârabbi. Ben, gün olur doyar, gün olur acıkırım. Acıktığım zaman sana niyazda bulunur ve seni hatırlarım. Doyunca da sana şükreder ve sana hamdederim.**»²⁴

Bu ifâdeler, Hazreti Peygamber'in, kendisi için gelişi güzel bir insandan farklı olarak imtiyazlı bir hayat tarzı istemediğini, hayâtını mucizelerle yaşamadığını ve sosyal kânunlar neyi gerektiriyorsa ona tâbi bir hayat sürmeyi tercih ettiğini göstermektedir²⁵.

Hazreti Peygamber, sorumluluklarını üstlendiği insanların insanca yaşamalarını sağlama yolunda alınabilecek bütün meş-

23 Buhâri, el-Edebü'l-Müfred, s. 52, Nu : 112; Hâkim, el-Müstedrek, IV/167.

24 Tirmizi, Sünen, IX/209 - 210; İbn Sa'd, I/381.

25 Hazreti Peygamber'in şahsî bütçesinin gelir kaynakları, ayrı bir araştırma konusu olduğu için, buraya alınmamıştır. Öte yandan, Hazreti Peygamber'in çevresinin refah seviyesi yüksek olsaydı, kendisinin yaşayış tarzı yine de aynı şekilde mi olurdu? meâlinde bir soruya cevap teşkil edebilecek hususlara da burada hiç yer verilmediğini belirtmeliyiz.

rû tedbirleri almış ve, tedbirin takdire mağlûb olduğu noktada, mü'minlerine bir kısım tavsiyelerde bulunmuştur. Ancak, günümüzde herkesin dilinden düşmeyen ve sihirli gücüne de bir türlü akıl erdirilemeyen *enflâsyon*'un o günlerde de hükmünü icrâ edip etmediğini bilemiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa, o da, yokluğu giderme ve refâhı getirme yolunda aldatmaca vadilere ve haram inancını zedeleyici çârelere baş vurmadan, açıkça durumu anlatma ve fiilen kendi yaşayışı ile inandırıcı olma esâsından hareket edilerek, insanların topyekûn *fedâkârlık* seferberliğine çağrılmış olmasıdır. Hâliyle fedâkârlık, önce, fedâ edebilecek bir şeyleri olanlardan istenmiştir.

Onun sisteminin esâsını; zengini fakirleştirmek veyâ fakiri fakirlik hâlinde tutmak değil, tedbirlerle üstesinden gelinip aşılamıyan yokluk hâlinde bile, insanın ferd olarak mutlu olabilmesinin, karamsarlığa veyâ isyânkârlığa varan bir ruh bunalımına düşmemesinin ve aşağılık duygusuna kapılmamasının yollarını gösterme teşkil etmektedir. Fakir, fakat fukarâlık lâfı etmeyen; aç, fakat açlığını dile getirmeyen vekarlı ve haysiyetli bir insan tipi yetiştirmek esas alınmıştır*. Bunun için de, üstesinden gelinemiyan yokluk canavarı ve kırılmıyan *fakruzarûret* zinciri karşısında çâresizlik içinde kalan mü'minlerine, Hazreti Peygamber'in bir takım tavsiyeleri olmuştur. Birer emniyet supapı gibi sistemin içine yerleştirilen bu kavramlar; *infak*, *kanâat*, *sabır*, *şükür*, *rızâ*, *tevekkül*, *istiğnâ*, *bereket* gibi değer ölçüleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1) Hazreti Peygamber'in varlıklı olanlara karşı söylediği iki sözünden biri, «*infâk*» olmuştur. Yâni, karşılıksız vermek, verebildiği kadar vermek, verirken azalacağından, hele hele tükeneyeceğinden hiç korkmamak, onun başta gelen tavsiyelerinden birisidir. Bilindiği üzere, *Bilâl-i Habeşi*, Hazreti Peygamber'in müezzini olduğu gibi, aynı zamanda, onun şahsî bütçesinin harcamaları ile de görevlendirilmişti²⁶. İşte, Hazreti Pey-

* «Başına gelen musibetleri, hastalık rahatsızlıklarını ve verdiği sadakayı gizlemek, iyi insan olmanın sırlı hazinelerinden biridir» hadisi, (Müsnedü's-Şihâb, vr. 38a, Nu: 214), Hazreti Peygamber'in yetiştirmeyi hedef aldığı insanın çâresizlikler karşısındaki tavrını belirtmektedir.

26 Bkz. Üsdü'l-Ğâbe, I/256; Kettâni, et-Terâtibü'l-İdâriye, I/441-442.

gamber'in kendi bütçesi hesabına Bilâl-i Habeşî'ye verdiği kesin emri şöyledir :

«İnfâk et yâ Bilâl. Arş-ı âlâ'nın sâhibinin azaltacağından korkma!..»²⁷

Kendisinden istekte bulunanların hiç bir isteğini geri çevirmeyen Hazreti Peygamber, isteğinde musır olanlar için Bilâl-i Habeşî'ye bir de parola vermişti : «Sana birisinin dilinin kesilmesini emrettiğim zaman, ona bir takım elbise (hulle) ver.»²⁸ Nitekim bir defasında, müellefe-i kulûbdan olan Abbâs b. Mirdâs, böyle bir istekte bulunmuştu. Hazreti Peygamber ona; «Senin dilini keseceğim» der, sonra da Bilâl'e dönerek : «Götür bunu, dilini kes!..» buyurur. Bilâl, götürmek üzere elinden tutunca; Abbâs, ağlamaklı ve endişeli bir tavır içinde : «Yâ Resûlallah, şimdi benim dilim kesilecek mi? Ey Muhâcirler, şimdi benim dilim kesilecek mi? Ey Muhâcirler, şimdi benim dilim kesilecek mi?» diye tazarrû etmeye başlar. Bilâl ise hiç oralı olmadan elinden tutup çeker, Abbâs yalvarmaya devâm edince de, parolanın nüktelerini açıklar : «Resûlullah Efendimiz bana, seni giydirmek sûretiyle dilini kesmemi emretti» der ve götürür, bir elbise alarak ona verir²⁹.

2) Fakirliği değil, fakirliğin yan tesirlerini yenen emniyet supaplarından biri «k a n â a t» tir. Elindeki günlük kazancı ile yetinme ve tok gözlü olma mânâsında kullanılan k a n â a t, bitip tükenmeyen bir s e r m â y e olarak vasıflandırılmıştır :

«Kanâat, bitip tükenmeyen bir hazine (sermâye)'dir» hadisi³⁰, bu maksatla sâdır olmuştur.

Üzülerek ifâde etmek gerekir ki, sanki devlet bütçesi ve amme harcamaları için söylenmiş gibi çok ters yorumlarla yara almış durumda olan bu hadis-i şerif, kazanmayı engelleyici ve fakirliği teşvik edici bir unsur olarak damgalanmış ve üzerine, çağın gerisinde kaldığı yaftası asılmıştır.

27 Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, Nu : 496.

28 «Kat'ı lisân» (dilini kesilmesi); susturmak, isteğini yerine getirmek, gönlünü almak mânâsında kullanılmış mecâzi bir ifâdedir. Bkz. en-Nihâye, IV/83.

29 et-Terâtibü'l-İdâriye, I/442.

30 Kuzâî, a.g.e., Nu : 42; Mecmeu'z-Zevâid, X/256.

«Mü'minlerin en hayırlıları kanâatkâr (tok gözlü) olanlar, en şerlileri ise tamahkâr (aç gözlü) olanlardır» hadisi de³¹, bize bir karakter ölçüsü vermektedir.

3) Lûgat mânâsı ile, «her hususda Hudâ-yı müteâle (yüce Allah'a) itimat ve inkıyat eylemek» ve «bir işde aczini açığa vurup başkasına sipâriş ve itimat eylemek» anlamındaki tevekkül de³², sistemin bir başka emniyet supapıdır. Hazreti Peygamber, rızık konusunda (kazanç değil) ferdin tevekkülü için şöyle buyurmuştur :

«Eğer sizler, Allah'a hakkı ile tevekkül etmiş olsanız, O aynen, sabahleyin yuvalarından aç olarak çıkıp, akşamleyin yuvalarına tok olarak dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de rızıklandırır.»³³

Bu tevekkülün sınırını Hz. Ömer çok güzel çizmiştir. Bir gün Yemen'lilerden bir grup insanla karşılaşan Hz. Ömer onlara sormuştur :

— «Sizler kimlersiniz?»

— «Efendim bizler, mütevekkil insanlarız!..»

— «Hayır, yalan söylüyorsunuz. Sizler, mütevekkil değil, düpedüz müteekkil (hazır yiyici) kimselersiniz. Gerçek mütevekkil, tohumunu tarlaya atan ve ondan sonra Allah'a dayanan kimsedir.»³⁴.

4) Peygamber Efendimiz; aşılamiyan yokluğa karşı sabır, elde edilen varlık karşısında ise şükür esâsına dayalı bir metodla mü'minlerini terbiye etmiştir. Bu iki kavram âdetâ müesseseseleşmiş ve, «fukarâ-i sâbirin» ve «ağniyâ-i şâkirin» şeklinde, birbirine güvenen ve yekdiğerini kollayan iki sınıfı, sınıfsızlık esâsı üzerinde dost kılmıştır. Nitekim, yokluk karşısında renk vermeyen fakir ile, varlığının şükrünü yoksula yardım şeklinde değerlendiren zengin, bir birine düşman gözle değil, minnet duygularıyla bakan âhenkli bir toplum meydana getirmiştir.

«Tadıp da şükredenın ecrı, aç kalıp da sabredenın ecrı ile

31 Kuzâi, a.g.e., Nu: 781; el-Câmiu's-Sağır, II/7 (Kuzâi'den naklen).

32 Kamûs, IV/143.

33 Tirmizî, Sünen, IX/208; İbn Mâce, Sünen, II/1394, Nu: 4164.

34 Keşfü'l-Hafâ, II/218; Nu: 2091.

aynıdır» hadisi³⁵, mânevî kazanç bakımından, zengin ile fakiri aynı noktada birleştirmektedir.

5) Hazreti Peygamber, mü'minlerine, yokluk karşısında insan haysiyetini koruyucu sihirli anahtarı da göstermiştir. İzzet ile zillet arasındaki bu sınır çizgisinin bekçisi **istîğnâ** duygusudur. Maamâfih, «Mü'minin izzeti, onun, insanlara karşı **istîğnâ'sıdır**» hadisi³⁶, sâdece gerçekten yokluk çekenlere değil, daha çok, varlık içinde yüzdüğü hâlde rûhen açlık çekenlere seslenmektedir.

6) Bütün bunların içine, solüsyon hâlinde, «**kazanç**»tan çok «**rızk**»a canlılık kazandıran **b e r e k e t** inancı yerleştirilmiştir. Hiç bir felsefi ve iktisâdî sistemde rastlanmayan ve sâdece Hazreti Peygamber'in insanlığa hediyesi olan bu mubârek inanç, dünyâ hayâtının tuzu biberidir. Onsuz hiç bir şeyin tadı yoktur. Bereketsiz iman, bereketsiz ibâdet, bereketsiz ilim, bereketsiz para, bereketsiz sofra, bereketsiz gıdâ, bereketsiz çocuk, bereketsiz mülk, bereketsiz makam, bereketsiz şöhret, bereketsiz ünvan... ne kadar sıkıcı ve bütün bunların **b e r e k e t l i** hâli ne büyük mutluluktur.

H a r a m çürütücü, helâl ise yaşatıcıdır. El emeği, alın teri ve helâlinden hak etme esâsına dayalı olanların, haram ve gayr-i meşrûluk üzerine kurulmuş olanlara er-geç galebe çalacağını söylemek, gelecekte haber vermek değildir.

*
* *

'Asr-ı Saâdet'i müteâkip, Hulefâ-i Râşidîn devrinde İslâm fûtûhâtı başlamıştır. Hazreti Peygamber'in sağlam esaslar içinde terbiye ettiği bu feyizli ve bereketli **a ş h â b n e s l i**, akıl almaz bir disiplin ve canlılıkla, aradan yarım asır geçmeden; doğuda, Türk yurdu olan Mâverâünnehir, kuzeyde Kafkaslar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, batıda bir baştan bir başa Kuzey Afrika bölgelerini İslâm coğrafyası hâline getirmişlerdir.

35 Tirmizî, Sünen, IX/301; İbn Mâce, Sünen, I/561, Nu : 1764, 1765; Kuzâi, Müsnedü's-Şihâb, Nu : 186.

36 Hâkim, el-Müstedrek, IV/325; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, III/253; Kuzâi, Müsnedü's-Şihâb, Nu : 106.

Bir bakıma bu demektir ki, Hicret'in altıncı senesinde Hazreti Peygamber'in kendilerine dâvet mektubu yazdığı «düvel-i muazzama» durumundaki varlıklı devletler çökmüş ve bunların zengin hazineleri İslâm bütçesi içine katılmıştır.

İşte, bize intikâl eden vesikalar içersinde, Hazreti Peygamber'in vefâtından sonra hayâl edemedikleri varlığa ve dirliğe kavuşan Ashâb-ı Kirâm'ın, eski hâllerini hüzünle yâd edip, içinde bulundukları hâli şükürle dile getirişlerini kaydedenler de vardır.

Bu örneklerin en çarpıcılarından bir kaç tânesini kaydetmek, mes'elenin daha da aydınlanmasına yardım edecektir:

1) Tâbiûn neslinden birisi anlatıyor: Bir gün Hz. Âişe vâlidemizin ziyâretine gitmiştik.

— «Selâmün aleyküm anneciğim» dedik.

— «Ve aleyküm selâm» dedi ve ağlamaya başladı.

— «Anneciğim, niçin ağladınız?» diye sorunca;

— «Bana ulaşan haberlere göre, sizler, çeşit çeşit yemekleri yiyor, sonra da onları sindirmek için ilâç arıyormuşsunuz. Sizin bu hâliniz bana, Peygamberimiz'i hatırlattı da ona ağladım. Zîrâ o, bu dünyâdan geldi geçti de, bir günde iki öğün yemeyemedi. Bir gün hurma bulsa ekmek bulamazdı, ekmek bulsa hurma bulamazdı. İşte beni ağlatan budur» dedi³⁷.

2) Cennetle müjdelenmiş on kişiden birisi olan seçkin sahâbi ve ünlü kumandan Sa'd b. Ebî Vakkâs anlatıyor:

«Ben, Allah yolunda kan döken kimselerin ilkiyim... Ben, Allah yolunda ok atanların da ilkiyim... Nitekim ben, Muhammed Aleyhisselâm'ın ashâbından bir bölük askerle gazâyâ iştirak etmiştim. Bu sırada, ağaç yaprağı ve sakız ağacı meyvesinden başka yiyecek bulamıyorduk. Öyle ki, büyük abdestlerimiz, aynen koyun ve deve tersini andırıyordu. İşte, böylesine sıkıntılı günler geçirdik.

Şimdi de Esed Oğulları Kabilesi tutmuş, din husûsunda beni tâzir etmeye kalkışıyorlar. Onlara kalırsa, ben her şeyden mahrûm kaldım ve din yolunda yaptıklarımın hepsi boşa gitti!..»³⁸.

37 İbn Sa'd, I/406.

38 Buhâri, el-Câmiu's-Sahih, IV/212; Tirmizî, Şemâil, Peygamberimiz'in maişeti bâbı, 5. hadis.

Buhârî'nin kaydettiğine göre, Esed Oğulları, namazı güzel kılmıyor diye, onu Hz. Ömer'e gammazlamışlardır.

3) Hz. Ömer, halifeliği sırasında **Utbe b. Gazvân**³⁹'ı ordunun başına kumandan tâyin ederek cepheye göndermiştir. Halife, Mezopotamya bölgesinin fethine memur ettiği bu kumandana tâlimâtını vermiş, ordu da hareket etmiştir. Fetih bölgesine gelindiğinde yamaca karargâhını kuran birlik komutanı **Utbe** komutasındaki subay ve erata hitâben şöyle bir konuşma yapmıştır:

«... Ben, nice çileli günler gördüm. Resûlullah Efendimiz'le birlikte yedi kişinin yedincisi idim. Ağaç yaprağından başka yiyeceğimiz yoktu. Onları yemekten dudaklarımız yara olmuştu. Bir defasında, bir hırka elime geçmişti. Onu ikiye böldüm; bir parçasına kendim büründüm, öbürünü de Saad'e⁴⁰ verdim. (Yâni, böylesine giyecek sıkıntısı da çekiyorduk) Birlikte olduğumuz o yedi kişiden —istisnâsız— her birisi, zamanla çeşitli bölgelerin emîri (vâlisi) oldular. Yakında, bizden sonra gelecek idârecileri (ümerâ) de görecek, onları da tecrübe edeceksiniz!...»⁴¹.

Kaynaklarda; Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Abdurrahmân b. Avf, Enes b. Mâlik, Nu'mân b. Bedir ve benzeri sahâbilerin anlattığı başka vesikalar da yer almaktadır. Bu vesikaların hepsi de —aşağı yukarı— aynı duruma işâret ederek, Asr-ı Saâdet döneminin sıkıntılı ve çileli iktisâdî durumu ile fütûhat devirlerinin bolluk içinde yüzen müreffeh hayâtını karşılaştırırlar. Neydi o günler, diye eskiyi hatırlayıp da yedikleri boğazlarından geçmi-

39 **Utbe b. Gazvân**, ilk müslümanların yedincisidir. Mekke'deki tazyik karşısında Habeşistan'a hicret eden ilk kabile arasında yer almış ve bir müddet sonra tekrar Mekke'ye Hazreti Peygamber'in yanına dönmüştür. Artık onun yanından hiç ayrılmayan **Utbe**, Hazreti Peygamber'den önce Medine'ye hicret etmiş ve Bedir Muhârebesi dâhil bütün mühim hâdiselerde Hazreti Peygamber safında yer almıştır. Basra'ya ilk ayak basan ve oranın şehir plânını çizen sahâbi olarak bilinir. Hicri 17. senede 57 yaşlarında vefât etmiştir. Bkz. el-İstiâb, III/113 - 116; Üsdü'l-Ğâbe, III/363 - 365; Nevevî, Tehzibü'l-Esmâ, I/319.

40 Bahsettiği **Saad**, ilk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden **Saad b. Mâlik**'dir.

41 Tirmizî, Şemâil, ilgili bölümün 6. hadisi; el-İstiâb, III/114 - 116; hitâbenin tam metni için bkz. el-İstiâb, III/116.

yen sahâbiler, hep, Hazreti Peygamber'le birlikte geçirdikleri günlerin muhâsebesini yapmaktadırlar.

Yokluk karşısında haysiyetlerinden hiç bir şey kaybetmeyen bu asil insanlar, varlıklı hallerinde de hiç bir gevşeme göstermeden aynı disiplinli yaşayış çizgisinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Ağaç yaprağı yiyerek imânının mücâdelesini sürdüren **Saad b. Ebî Vakkâs** ve benzerleri, ordu kumandanı ve bölge vâlisi oldukları zaman da, aynı karakterin adamı olarak kalmayı başarmışlardır. Bunlar, yokluktan yılmayan, varlıkla da şıarmayan soylu bir neslin vücûd bulmasına öncülük etmişlerdir.

AYAŞLI ŞÂKİR EFENDİ

Dr. Abdullah UÇMAN

Son devir edebiyat ve kültür târihimizle ilgili olarak bugün kitap hâlinde basılı pek çok eser bulunmakla berâber, bu döneme âit malzemenin büyük bir kısmı hâlâ eski harfli gazete ve mecmûa sayfeleri arasındadır. Hepimizin bildiği gibi, edebiyat târihlerinde, genellikle herkesin üzerinde birleştiği birtakım değişmez isim ve eserler yer alır. Halbuki bunların dışında, devrinde belli bir çemberi aşamadığı için, çoğunlukla gazete ve dergi sayfalarında kalan ikinci veyâ üçüncü derecede önemli bâzı simâlar ve eserler de mevcuttur. Bu yüzden, eski harfli gazete ve mecmûalar da, aynen edebî eserlerde yaptığımız gibi, dikkatle ele alınıp incelenmeli ve içindeki bilgiler bugüne aktarılmalıdır.

Ben burada, gazete taramaları yaparken dikkatimi çeken ve 1921 - 22 yıllarına âit İstanbul gazetelerinde hakkında on kadar yazı tespit ettiğim Ayaşlı Şâkir adlı bir meczup - şâiri tanıtmaya çalışacağım.

*
* *

1872 yılında Ankara'nın Ayaş kazasında dünyaya gelen Şâkir Efendi, Nazif Ağa adında ümmî bir adamın oğludur. İlk mekteple rüştiyeyi Ayaş'ta okuduktan sonra 15 yaşlarında İstanbul'a gelerek Dârülmualimin'e girer. 1895 de tahsilini tamamlayarak edebiyat - târih - coğrafya hocası ve müdür muâvini sıfatıyla Konya İdâdisi'ne tâyin edilir. Altı yıl Konya'da çalıştıktan sonra 1901 yılında, bu sefer müdür olarak, Tokat İdâdisi'ne gönderilir.

Daha rüştiye sıralarında şiir, resim ve mûsikiye ilgi duyan Şâkir, İstanbul'a geldikten sonra önce Muallim Nâci ekolüne dâhil olursa da, kısa bir süre sonra yepyeni bir şahsiyet hâlinde görünür.

Tokat'ta iken, 1904 yılında Şâkir Efendi'nin başına bir hal gelir; bu hal, kimine göre «cezbe» hâli, kimine göre ise «delilik»-tir. Bunun üzerine tekrar Konya'ya geri gönderilir. Konya'da kısa bir süre sefil bir hayat geçirdikten sonra, şehir dışında küçük bir eve yerleştirilir. Şâkir Efendi, ölünceye kadar bu küçük evde münzevi bir hayat geçirir. 1917 yılının Haziran ayında vefat eder; cenâzesi Konya'da Şems-i Tebrizi dergâhı haziresine defnedilir.

1904 yılı ile 1917 arasında, bizzat tanık olanların ifâdesine göre, hiç kimsede rastlanmayan türlü hayat cilveleri gösteren Şâkir Efendi'nin asıl büyük şahsiyeti, cezbe hâlinde söylediği şiirlerinde görülür. Cezbeye tutulduktan sonra kaleme aldığı ilk şiir, trenle Ayaş'tan Konya'ya gelirken elindeki tütün kutusunun arkasına karaladığı meşhur «değişmiştir» redifli «Kible-i ikbâl» şiiridir.

Hayatta iken dar bir çevrenin ilgisini gören Şâkir Efendi, ölümünden kısa bir süre sonra, İstanbul gazetelerinde âdetâ günün konusu hâline gelir.

İşte biz yazımızda, onu değişik açılardan ele alıp değerlendiren bu gazete makâleleri üzerinde duracağız.

*
**

Şâkir Efendi hakkında ilk yazı, A. Rıfki imzâsıyla Alemdar gazetesinin 22 Kânun-ı sâni 1921 târîhli nüshasında yayınlanır. Devrin meşhur Bektâşi babalarından biri olan ve aynı zamanda Derviş Rûhullah müsteâriyle nefesler de yayınlayan Rıfki Baba'nın makâlesi, «Unutulmuş simâlar» genel başlığını taşıyan yazı serisinin ilkinin teşkil eder¹.

II. Meşrûtiyet'in ilânından sonra İttihatçılara karşı muhâlefeti tuttuğu için 1913 yılında sürgüne gönderilen Rıfki Baba, Şâkir Efendi'nin acıklı hayat hikâyesiyle bâzı şiirlerini, bu sür-

1 «Unutulmuş simâlar: Konyalı Şâkir Dede», Alemdar, nr. 754-3054, 22 Kânun-ı sâni 1337/1921.

gün sırasında tesâdüfen öğrenir. (Konya'da medfun Şâkir Dede'yi Osmanlı edebiyâtının «mensi kalmış bir simâ-yı azameti» ifâdesiyle tanıtan Rıfkı Baba, makâlesinde, onun «değişmiştir» redifli meşhur kıt'asıyla, «düşündüm» redifli ve bir nevi şat-hiyye tarzındaki uzun manzûmesinden bâzı parçalar zikrederrek, bunlar üzerinde durur.) Cezbeye tutulduktan sonra söylediği bâzı şiirlerinde, içinde yaşadığı devri de en ağır bir şekilde tenkit etmekten çekinmeyen «deli şâir», makâle sâhibine göre, gelecek nesillere mutlakâ tanıtılması gereken büyük şahsiyetlerden biridir. Yazar, bir yandan onun Türkiye'nin en yüksek şâirlerinden biri olduğunu söylerken, bir yandan da deli olduğunu sık sık tekrarlar.

Makâlesinin sonunda, âdetâ unutulmağa terkedilen Şâkir Efendi'yi bütün yönleriyle tanıtıcı bir eser kaleme almak istediğini de belirten Rıfkı Baba, onun hakkında bilgi sâhibi olanların gazete vâsıtasıyla bunları kendilerine ulaştırmalarını ricâ eder.

*
**

«Şâkir Dede Hakkında» başlığını taşıyan ikinci yazı, ilkinden dört gün sonra Üsküdar Mevlevihânesi şeyhi Ahmed Remzi tarafından yine aynı gazetede yayınlanır².

Rıfkı Baba'nın çağrısına uyarak kaleme aldığı bu makâlede Remzi Dede, Şâkir Efendi hakkında bütün bildiklerini ortaya koymağa çalışır.

1908 yılı sonlarında Şâkir Efendi'yi Konya'da şehir dışındaki küçük evinde ziyaret eden Remzi Dede, onun, daha önce başka birinden duyduğu :

Mâil-i cilve-i lâhut olup aklım gideli
Gelmez oldu dil-i Mecnûn'uma Leyli meyli

beytini kendisine okuyarak : «Bu beyit zât-ı ulyâlarına nisbet ediliyor, doğru mudur?» diye sorar. Beyti bir daha tekrarlatan Şâkir Efendi : «Evet öyle olsa gerek, fakat bu gibi şeyler bir üfürükten ibârettir. Üfürmüşler yazmışız. Bizden bir hizmet-i kitâ-

bet!» cevâbıyla, şiirin bir «nefha-i gaybiyye» olduğunu anlatmak ister.

Cezbeye tutulduktan sonra kendisine Şems-i Tebrizî'yi mürşid kabul eden Şâkir Efendi, onun, **Hırka-i kâmil** adlı, okunmak-tan ziyâde sâdece Mevlevî büyüklerinin ellerinde bulundurduk-ları bir eserini ayrı zamanlarda iki defâ kopya eder. İnzivâhâ-nesinde zaman zaman resim çizen, zaman zaman da keman ça-lan Şâkir Efendi, bâzen de kimsenin anlamadığı garip bir dille **Kur'an**'daki bâzı âyetleri tefsirle meşgul olur.

Yakın dostu Hacı Sabri Efendi'ye : «**Şâkir Efendi hakkında ne dersin?**» diye soran Remzî Dede, ondan : «**Hudâ-perverdir, pîr-perver değildir. Sohbetinden istifâde edilemez!**» (yâni bir şeyhe intisap etmeden doğrudan doğruya Allah tarafından ye-tiştirilmiştir) cevâbını alır.

Mezar taşında : «**Hayatta iken kimseden bir şey istemediği gibi, vefâtında dahi bir kimseden Fâtiha talebinde değildir**» cüm-leleri yazılı olan Şâkir Efendi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Konya'da Şems-i Tebrizî dergâhı hazîresinde gömülüdür (*).

*
* *

Devrin tanınmış şâir ve yazarlarından Rızâ Tevfik, 9 Hazi-ran 1922 târihli **Peyâm-Sabah** gazetesinde yayınlanan «İlâhilere dâir» başlıklı makâle serisinin üçüncüsünde, müstakil olarak Şâkir Efendi üzerinde durur³.

Bu makâle serisinde daha ziyâde «ilham» konusunu ele alan Rızâ Tevfik'e göre, san'atta başarılı olabilmek için kâinâta «gö-nül gözü» ile bakmasını bilmek ve sürekli cezbe hâlinde yaşa-mak gerekmektedir. Bizde Mevlânâ, Seyyid Nesimî ve Konyalı Şâkir Dede; Batı'da Goethe, Schiller ve Leonardo da Vinci gibi büyük san'at dâhileri, sürekli cezbe hâlinde yaşayan adamlardır.

* Şâkir Efendi'nin mezar taşının üstünde şu Farsça beyit yazılıdır :

Sâye-i serv-i tu ber kalb-i men İsi-demest

Aks-i ruhest ki ber azm-i remîm üftâde test

Mânâsı : «Senin servinin gölgesi kalbime Hz. İsa'nın nefesi gibi geliyor; yanağının aksi ise çürümüş kemikleri diriltiyor.» (Fâik Soymer - M. Muhlis Koner, **Muallim Ayaşlı Şâkir**, Konya 1933, s. 46).

3 **Peyâm-Sabah**, nr. 1262 - 11692, 9 Haziran 1338/1922.

Şâkir Efendi'yi, «müstesnâ bir kâbiliyetle dünyâya gelen», «ilhâma mazhar» hakiki bir meczup olarak gören Rızâ Tevfik, onu çok geç tanımış olmaktan dolayı da üzüntüsünü belirtir.

Makâlesinde, önceki yazarlar gibi, Şâkir Efendi'nin dilden dile aktarılan acıklı hayat hikâyesi üzerinde de duran Rızâ Tevfik, onun, *Mesnevî* ile bâzı tefsir kitaplarının en muğlâk mes'elelerine çeşitli şerhler yazabilmesine hayret eder. Şâkir Efendi bu ilmi nerede, nasıl ve ne zaman öğrenebilmiştir? Şâkir Efendi'nin meşhur «Kible-i ikbâl» adlı :

Bozulmuş bezm-i yârân çâşni-i mey değişmiştir
Tarabgâh-ı cihânda nağme-i hey hey değişmiştir
Bugün bence hulâsa kible-i rûhum Muhammed'le
Hudâ-yı Lemyezel'den maâda her şey değişmiştir

kıt'asını da zikrederek, cezbe uğrunda evini-barkını, çoluk-çoçuğunu, hattâ tatlı canını bile fedâ etmekten çekinmeyen Şâkir Efendi'nin «ulvi bir cinnet»e tutulmuş büyük bir san'at dâhisi olduğunu belirtir.

*
* *

Rızâ Tevfik'in bu makâlesi üzerine *Peyâm-Sabah*'ın 17 Haziran 1922 târihli nüshasında, Mevlânâ soyundan gelen Feridun Nâfiz (Uzluk), Şâkir Efendi hakkında Rızâ Tevfik'e ithâfen bir makâle yayınlar⁴.

Makâlesine, Şâkir Efendi'nin Konya'lı olmayıp Ayaş'lı olduğunu ve Mevleviliğe müntesip biri gibi «Dede» lâkabıyla anılmasının yanlış olduğunu belirterek başlayan Feridun Nâfiz, meczup şâirin hayâtı üzerinde kısaca durduktan sonra, asıl delilik konusuna eğilir.

Cinnetin başlangıcında bağırıp çağıran, hattâ üstündeki elbiseleri parçalayan Şâkir Efendi, sükûna kavuştuktan sonra, yıllar önce hocalık yaptığı eski talebelerine okuldaki numaralarıyla hitap edecek derecede bir hâfızaya sâhip olur. Onun, «maniyâ-yı taht-ı ilhâd»a yakalanmış bir akıl hastası olduğunu iddiâ eden Feridun Nâfiz, *Mesnevî*'ye ve özellikle Şems-i Teb-

4 «Şâkir Efendi», *Peyâm-Sabah*, nr. 1270-11700, 17 Haziran 1338/1922.

rizî'ye sonsuz bir saygı göstermesine karşılık, Mevlevilikte âdet olan 1001 gün çile çıkarmadığı için Mevlevî sayılamayacağını ve «Dede» lâkabıyla anılamayacağını söyler.

Konya'da şehir dışında küçük bir evde yalnız başına yaşayan Şâkir Efendi, burada bâzı günler «kalem ve fırça ile ifâde edemediği hissiyâtı»nı duvarda asılı duran bir kemanın telleri üzerinde ifâdeye çalışır; bâzen de sonradan yırtıp yakacağı bir takım suluboya resimleri yapar. «Cezbe-i lâhûtî ile sermest ve gaşy olan» Şâkir Efendi, basit bir olay üzerine kırk gün bir şey yemez ve sonunda vefat eder. Konya'lı talebelerinin omuzlarında Şems-i Tebrizî türbesinin yanına defnedilen Şâkir Efendi'nin mezartaşında ziyâretçilerden Fâtiha istemediğini belirten bir cümle ile Mesnevî'den bir beyit yazılıdır.

Yazar, makâlesinin sonunda, Şâkir Efendi'yi geniş bir okuyucu kitlesine tanıtmak isteyen Rızâ Tevfik'e elinden gelen her türlü yardımı yapacağına da söz verir.

*
* *

Peyâm-Sabah'ın 27 Haziran 1922 târihli nüshasında Rızâ Tevfik'in Feridun Nâfiz'e hitâben bir cevâbı yayınlanır⁵. Yazar bu makâlesinde, yüzyılın en büyük meczuplarından biri olan Şâkir Efendi'nin normal insanlara tuhaf gelen bâzı söz ve hareketleri üzerinde durur.

Şâkir Efendi'yi bir dost meclisinde Süleyman Nazif'in okuduğu «değişmiştir» redifli meşhur kıt'asıyla tanıyan Rızâ Tevfik, kendisinde bir anda hiç tanımadığı bu adama karşı derin bir hayranlık hisseder. «Hâlis bir Türk ve Anadolu evlâdı» olan Şâkir Efendi, cezbeyle tutulmadan önce, herkes gibi normal bir insandır. Daha sonra kendisine bâzı garip haller gelir; başlangıçta mâhiyeti anlaşılamayan bu «garip haller» üzerine Tokat'tan Konya'ya getirilir. Konya'ya döner dönmez Mevlânâ dergâhına kapanan Şâkir Efendi, «mahkûm-ı cezbe-i aşk» olarak yakasını yırtıp elbiselerini parçalar, bağırıp çağırır ve Konya sokaklarında günlerce perişan bir halde dolaşır. Bir kış mevsimi boyunca aç ve çıplak olarak Şems-i Tebrizî türbesinin hâcet pen-

⁵ «Bir Cevab: İbn Mevlânâ Feridun Nâfiz Beyefendi'ye», Peyâm-Sabah, nr. 1280 - 11710, 27 Haziran 1338/1922.

ceresine sarılıp bir «vecd ve istiğrak devresi» geçirir. Şâkir Efendi, bu cezbe devresinde birtakım şiirler de söyler ki, Rızâ Tevfik'i asıl ilgilendiren bunlardır.

Yukarıda zikrettiğimiz «değişmiştir» redifli meşhur kıt'asında da ifâdeye çalıştığı gibi, sürekli cezbe hâlinde yaşayan ve kâinatın devamlı olarak değiştiğini gören Şâkir Efendi, Rızâ Tevfik'in târif ettiği anlamda büyük bir san'atkârdır.

«Büyükliklere mazhariyetle doğmuş adamların cinneti bile başka türlüdür» dediği Şâkir Efendi hakkında, Feridun Nâfiz'in vaad ettiği yardımıla bir kitap hazırlayacağını söyleyen Rızâ Tevfik, bu müstesnâ adamı gelecek nesillere mutlakâ tanıtmak gerektiği kanaatinde. Ona göre Şâkir Efendi, herkesin anladığı tarzda sıradan bir «deli» değil, tam aksine «Hakk'ın cezbesine kapılarak tecelli ânında toz-duman olan Tûr-ı Sinâ gibi», bu cezbe uğrunda bütün varlığını fedâ etmiş büyük bir meczubtur.

Sâdece şiire değil, mûsîki ve resim gibi diğer güzel san'atlara ve «ulvî düşünceler»e mûsâit olarak hârikulâde bir kabiliyetle dünyâya gelen Şâkir Efendi'nin vecd devresindeki acıklı hâli kendisi ve yakınları için bir «felâket» olduğu halde, Osmanlı şiiri için büyük bir kazanç olmuştur.

*
* *

Rızâ Tevfik'le Feridun Nâfiz'in karşılıklı olarak yayınladıkları bu makâlelerin ardından, bu defâ İkdâm gazetesinin 2 Temmuz 1922 târîhli nüshasında, Şâkir Efendi hakkında (Elif, Sin) müsteârıyla yeni bir makâle yayınlanır⁶.

Şâkir Efendi ile ilgili olarak İstanbul gazetelerinde iki yıldan beri yayınlanan bütün yazıları tâkip ettiği anlaşılan makâle yazarı, bu yazıyı Şâkir Efendi'nin gerçek şahsiyetini ortaya çıkarmak amacıyla kaleme alır. Şâkir Efendi hakkında daha çok ikinci ağızdan nakledilen bilgileri ihtivâ eden önceki makâlelerden biraz farklı olan bu yazı ise, bizzat onun yanında kalmış birinin kaleminden çıkmış gibidir.

32 yaşına kadar herkes gibi normal bir hayat geçiren Şâkir Efendi, Tokat'taki hocalığı sırasında bir gün şehirdeki bah-

6 «Şâkir Efendi» (I), İkdâm, n. 9085, 2 Temmuz 1338/1922.

çelerin birinde namaz kılarken, bahçedeki ağaçların da kendisiyle berâber secde ettiğini görür ve bu olayla birlikte hayatı altüst olur. Bu olaydan sonra kendisine «deli» denmeğe başlanır ve toplum dışına atılır. Adının sâdece baş harflerini veren makâle yazarı, Şâkir Efendi'nin, Konya'da bulunduğu yıllarda «cünûn» ile «cezbe»yi birbirinden ayırarak, bu tâbirleri şu şekilde târif ettiğini de kaydeder :

«Mütegayyirü'l-hâl olan adamın idrâki ya idrâkât-ı mu'tâde-i beşerden tesseffül ederek bi-mâ'nâ ve gayr-ı muttarid şekle düşer veyâhut idrâkât-ı mu'tâde-i beşerden daha yükselerek keşf-i hakâyika doğru urûc eder. (Yâni hal ve davranışlarında birtakım değişmeler olan bir adamın anlayış tarzı, ya, insanoğlunun alışılmış şeklindeki anlayışından daha aşağı seviyeye düşerek mânâsız ve çarpık bir şekil alır, ya da alışılmış olan anlayış tarzının üstüne yükselerek hakikatı keşfe başlar). Efkâr-ı âmmede her ikisi cünûn gibi görünürse de, bunların evvelkisi 'cünûn', ikincisi 'cezbe'dir».

Makâle sâhibinin verdiği bilgiye göre, Şâkir Efendi'nin cezbe devresinde mangaldan bir avuç ateş alıp bir müddet elinde tuttuğu halde elinin yanmaması; kar ve buz üstünde saatlerce yattığı halde soğuktan etkilenmemesi; oturduğu küçük odadan istediği her yeri rahatça görebilmesi, yapılan konuşmaları duyabilmesi; tecrübe için bir avuç zehiri yuttuğu halde ölmemesi; bir ara tam 28 gün ağzına bir şey koymadan yaşayabilmesi; Ah-terî lûgatını bir haftada ezberlemesi ve tek kelimesini atlama-dan istediği zaman hatırlayabilmesi gibi daha bir sürü garip hâdise, sıradan bir delinin eseri olamaz.

Aslında, Feridun Nâfîz'in Şâkir Efendi'yi deli göstermesine karşı bir nevi müdâfaa mâhiyetinde kaleme alınan bu yazıda makâle sâhibi, bu iddiâyâ şiddetle itiraz ederek, böyle ilâhi ve yüksek vasıflara sâhip bir adamın «deli» olamayacağına ısrar eder⁷.

*
* *

7 Burada yeri gelmişken, kim olduğu uzun yıllar gizli kalan (Elif, Sin) imzalı bu makale yazarının, son devir meşâyihinden Abdülaziz Mecdi Efendi olduğunu belirtmek istiyorum. Bu açıklamayı ise, Abdülaziz Mecdi'nin ölümü üzerine onun hakkında değerli bir eser kaleme alan Osman Nûri Ergin yapmıştır. Bk. Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun (Hayâtı ve şahsiyeti), İstanbul 1942, s. 23 - 29.

Şâkir Efendi'nin şahsiyeti konusunda karşılıklı olarak bu yazışmalar devam ederken, mes'eleye daha ziyâde edebiyat açısından bakan Rızâ Tevfik, **Peyâm-Sabah**'ın 7 Temmuz 1922 târihli nüshasında yeni bir makâle yayınlar⁸. Rızâ Tevfik bu makâlesinde Şâkir Efendi'nin 19 beyit uzunluğunda «**Ber avn-i Rab**» başlıklı Farsça kaleme alınmış bir şiirini yayınlarak bunun üzerinde durur. Cezbeye kapılmadan önce bir miktar Farsça bilen Şâkir Efendi'nin bu şiirindeki parlaklık karşısında hayrete düşen Rızâ Tevfik, eskiden beri iddiâ ettiği «**san'atın taklitten ziyâde bir ilham mes'elesi olduğu**» görüşünü burada da tekrarlar. Ona göre, gerçek anlamda san'at eserleri, büyüklüklere mazhar olarak doğan insanlar tarafından ortaya konan eserlerdir.

Bu şiirin «**selâsetini ve pâye-i mâ'neviyesi**»ni, «**emsâli nâdirattandır**» diyerek takdir eden makâle yazarına göre Şâkir Efendi bu şiirinde «**Cenâb-ı Mevlânâ'nın üslûb-ı Mesnevi'sini o kadar güzel tanzir eder**» ki, bu sözleri Şems'e söyleyen Şâkir Efendi değil, âdetâ Mevlânâ'nın coşkun rûhudur. Yazar daha sonra, bir dostu vâsıtasıyla elde ettiği «**Ber avn-i Rab**» başlıklı şiiri gazete sahifesinde neşrederek, şiirin tercüme ve şerhini yapar.

*
* *

Bu yazının hemen ardından, 8 Temmuz 1922 târihli **Peyâm-Sabah**'ta İbn Mevlânâ Feridun Nâfiz Çelebi, **İkdam**'da müstear adla yayınlanan makâleye cevap olarak yeni bir yazı yayınlar⁹.

Feridun Nâfiz'e göre, Şâkir Efendi hakkında iki yıldan beri gazete sahifelerinde yer alan bütün bu yazılar, onun hayatta iken iyi anlaşılamamış kıymetli bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Rızâ Tevfik'in, onun hakkında yazmak istediği kitap için her türlü yardımı yapacağına söz veren Feridun Nâfiz, **İkdam**'daki makâleden yaptığı bazı iktibasları ise iddiâsına delil olarak gösterir. Ona göre, Şâkir Efendi'nin mangaldan bir

8 «Kendi nev'ince pek güzel bir şiir», **Peyâm-Sabah**, nr. 1290 - 11720, 7 Temmuz 1338/1922.

9 «Şâkir Efendi», **Peyâm-Sabah**, nr. 1291 - 11721, 8 Temmuz 1338/1922.

avuç ateş alması, kar ve buz üstünde günlerce yatması, bir haftada **Ahterî** lûgatını ezberlemesi gibi garip olaylar, tam bir «**manyaklık**» örneğidir. Kendi tâbiriyle «**maniya-yı taht-ı ilhâd**»a yakalanmış hastalarda soğuktan etkilenmemek, üzerindeki elbiseleri yırtmak, eline geçirdiği eşyâyı parçalamak ve «**ifrât-ı hâfıza**» gibi hallerin görünmesi, tam bir hastalık belirtisidir. İşin aslı böyle olduğu halde, bütün bu delilik belirtileri yine de Şâkir Efendi'nin veli olmasına engel teşkil etmez.

Feridun Nâfiz makâlesinin sonunda, «**Hâl-i cezbede âşık-ı ilâhiler çoktur. Bâzen bunlardan öyleleri bulunur ki klâsik em-râz-ı akliyye taksiminden hangi nev'i olduğunda şüpheye düşülmek ihtimâli olabiliyor. Bunlar müstağrak-ı aşk-ı Hudâ ve müctebâdır. Hârikulâde hallerin zuhûru da müsteb'ad değildir**» diyerek sözlerini tamamlar.

*
* *

Feridun Nâfiz'in eski iddiâsında ısrar eden makâlesinin ardından, 10 Temmuz 1922 târihli **İkdam**'da (Elif, Sin) imzâlı makâle yazarı veyâ Osman Ergin'in rivâyetine göre Abdülaziz Mecdî'nin Şâkir Efendi hakkında kaleme aldığı makâlesinin ikinci kısmı yayınlanır¹⁰.

Şâkir Efendi'nin hiç bir tarikata mensup olmadığını, dolayısıyla ona «Dede» diyenlerin yanlışlıklarını belirten makâle sâhibi, onun hakikatı ararken önce Şems-i Tebrizî'nin **Hırka** adındaki eserini, daha sonra **Mesnevî**'yi, en sonra da **Kur'ân-ı Kerîm**'i kendine göre okuyup yorumladığını söyler. Cezbe devresinde bir müddet **Kur'ân-ı Kerîm**'in «**bâtînî mânâsı**» üzerinde düşünen Şâkir Efendi, sonunda her şeyin kendisine «**münkeşif**» olduğunu, yâni açıklandığını ve artık karanlıktan kurtularak dâimî bir gündüze ulaştığını bizzat kendisi şu cümlelerle ifade eder : «**Ulûm-ı evvelin ve âhırîn münkeşif oldu, artık gece kalmadı!**»

Konya'da şehir dışındaki küçük evinde otururken ziyaretine gidip gelenler tarafından kaydedilen bâzı manzumeleri dı-

10 «Şâkir Efendi» (2), **İkdam**, nr. 9093, 10 Temmuz 1338/1922.

şında, yazdığı bütün şiirleri bizzat kendisi toprağa gömerek yok eder. Bunu niçin yaptığını soranlara verdiği cevap ise şu olur: «Cenâb-ı Hak insanları yetiştirip sonra ifnâ ediyor. Ta-hallâkû bi hulkıllâh» (yâni Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanınız!)

Çeşitli ellerde bulunan şiirlerine bakıldığında, bunların Şâkir Efendi'nin mânâ âleminde ulaştığı mertebeyi göstermekten uzak şeyler olduğunu belirten makâle yazarı, onun «hakikate ittılâ peydâ ettikten sonra esrârı ketme başladığını» da sözlerine ekler. İnsanı canlı bir târîh olarak ele alıp insanoglunun geçmiş ve geleceğine âit o zamâna kadar yazılmamış ve işitilmemiş birçok şeyi haber veren Şâkir Efendi'nin, doğrudan doğruya «hava-ssa mahsus olan birçok ahvâl ve kelimâtı» ise, dile getirilememiştir.

«Pîrân-ı izâm gibi ricâl-i rûhiyeden» biri olan Şâkir Efendi'nin «kadr ü şerefi» zamânı gelince daha iyi anlaşılacaktır. Çevresi tarafından gerektiği gibi anlaşılammış olmasına üzülen ve onu gelecek nesillere tanıtmak isteyen Rızâ Tefvîk'e bu konuda pek acele etmemesini de tavsiye eden makâle yazarı, Şâkir Efendi'nin «zâyiâtta» olmadığını, bilâkis «kemâlâtıyla mahfûz» olduğunu belirterek, vakti gelince her şeyin aydınlanacağını belirtir.

Makâlesinin sonunda, Şâkir Efendi'nin «düşündüm» redifli uzun manzûmesinden bâzı parçalar zikrederek bunlar üzerinde de duran makâle sâhibi: «Ahvâl-i melekûtu ceffe'l-kalem ahvâl-i melek ile tasvîr kolay değildir. Beyânât-ı sâlifemizden müstebân olduğu vech ile Şâkir Efendi deli değildir, velidir ve ricâl-i mâneviyedendir. Kendisinin ber-tafsîl hayâtında izah ettiği vech ile her zamanda aktâb-ı rûhiyenin dâire-i tasarrufundan hâriçte kalmaları mu'tad olan «efrâd»dandır. Şâkir Efendi işte bunlardan olup, bir mürşidin kat'iyen muâvenetini görmeksizin hakâyıkı keşfetmiş olduğundan, kendisine Üveysi-meşreb dahî denilebilir» cümleleriyle sözlerini bitirir.

1921 - 22 yıllarında devrin bâzı önemli gazetelerinde yer alan bu makâlelerden sonra da, Şâkir Efendi hakkındaki neşriyâtın devam ettiğini görüyoruz.

Bunların en önemlileri arasında 1933 yılında Konya'da yayınlanan **Muallim Ayaşlı Şakir**¹¹ adlı 100 sahifelik kitapla, İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın **Son asır Türk şâirleri**¹²nde yer alan bölüm; Osman Nûri Ergin'in yukarıda adı geçen kitabındaki parça parça bilgiler¹³ ve Nâci Fikret'in Konya'da yayınlanan **Yeni Fikir** dergisindeki yazılarını sayabiliriz¹⁴.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bu yazının gâyesi, edebiyat târihlerine girmemiş bir şahsiyeti bütün yönleriyle ortaya çıkarmaktan çok, Cumhûriyet öncesi dönemin kültür hayatıyla ilgili olarak, kitapların dışında, bilhassa eski harfli gazete ve dergi sahifelerinde çok zengin bir malzemenin bulunduğu dikkati çekmekten ibârettir.

11 **Muallim Ayaşlı Şakir** (Hayâtı ve şiirleri), Haz. Fâik Soyman - M. Muhlis Koner, Konya 1933.

12 Cüz X, İstanbul 1940, s. 1770 - 1774.

13 Bu kitapta Şakir Efendi ile ilgili bilgi ve anekdotlar şu sahifelerde yer alır: bk., s. 23 - 29, 32 - 34, 45, 54, 75, 219.

14 «Dehâ ve Cinnet», **Yeni fikir**, nr. 4, 5, 7, 8, 9; 15 Şubat, 1 Mart, 15 Nisan, 1 Mayıs, 15 Haziran 1341/1925.

SABA MELİKESİ

Kemâl Y. AREN

Evet!.. 20. Asrın insanları hayallerden, efsânelerden, hele masallardan hiç hazzetmiyorlar. Pekâlâ!.. Biz de onlara masalların hakikatlerini, daha doğrusu hakikat gibi masallar söyliyelim. Bu, tıpkı bir el örgüsünün biçimi hoşumuza gitmediği için sökülüşü gibi olacak. Neticede elimizde bir yumak iplik kalacak. Diğer yumaklara benzer bir yumak... Olsun! Canımız isterse onu bir başka örgüde kullanabiliriz.

*
**

Devirlerden, târîh deryâsında kaybolmuş bir devirde, bir **Saba Ülkesi**, bir de **Diyâr-ı Süleyman** varmış. Her ikisi de aynı güzellikte bir masal ülkesiymiş. Dağlarında güller açar al al, katmer katmer, burcu burcu. Dallarında bülbüller öter sevdâlı, yanık, garib bülbüller... Göllerinde kuğular yüzer nazlı, nârin, kar gibi bembeyaz... Ovalarında avcılar dolaşmış ellerinde saz, dillerinde türkû. Havasında aşk kokar, sevdâ kokarmış buram buram, mis gibi. Birer ülke ki diller târifinde hâmûş, gönüller mest olurmuş hazdan. Bir rüzgâr esermiş her dâim **Diyâr-ı Süleyman**'dan **Saba Ülkesine**. Lâtif mi lâtif. Buna da **saba rüzgârı** derlermiş.

Her iki ülkenin de birer hükümdârı varmış. **Saba Ülkesi**nin **Belkıs** nâmında bir sultan, **Diyâr-ı Süleyman**'da ise meşhur **Süleyman Peygamber**, kurda kuşa hükümrân imiş. Her ikisi de birer nâdide mücevheri **Hakk**'ın.

.....

Şimdi gelin örgünün ilmeğinden tutalım, yavaş yavaş, incitmeden sökmeye başlayalım. Masallardan değil de hakikatlerden

söz açalım. Diyelim ki Saba Ülkesi bizim şu bildiğimiz vücûdumuz diyâridir. Belkıs da vücut sultânı ruhtur. İşte bu iki varlık, vücut ve ruh, yıllar yılı huzur ve sükûn içinde yaşadılar. Tıpkı Saba Ülkesiyle Belkıs gibi. Vaktâ ki Hûthût, Melikeye bir nâme getirdi. Yâni bir nişan düştü rûha ilâhî hakikatten. Evet, çağrılıyordu, ezeli ve ebedi hâkim gel diyordu. Melikeye kalsa hemmen, daha o anda orada, onun yanında olurdu. Tıpkı şâirin

Cânı cânân dilemiş ey dil! Vermemek olmaz.»

dediği gibi. Evet ama, vücut ülkesinin bir de vezîr-i âzâmı var : Akıl... O, çağırandan şüphede. Her zaman olduğu gibi. Sultan ona esir. Onun için önce akıl gidecek, görecek, anlayacak. Bakalım dâvet gerçek mi, çağıran gerçekten o mu?..

Varını yoğunu hediye nâmi altında yanına alıp yollara düşer. Aklı sıra bunlarla bir hayli de çalım satacak. Günlerden bir gün varır ki Diyâr-ı Süleymân'a ne görsün!.. Binbir edâ, binbir kurumla yanında getirdiklerinden binlercesi yollara çakıl taşı diye saçılmamış mı?.. Varın siz seyreyleyin yüce vezîr-i âzâmın hâlini!.. Şaşkınlıktan ayılıp düşünceye vardığında... Evet... der, demek ki burası orasıdır!.. Hükümdar da O'dur!.. Tamam!.. O halde Melike hazretleri gelebilirler!..

Derler ki, kavuştuklarında Belkıs'a Süleyman'ın ilk sözü :
— Ayrılık zormuş değil mi?.. olmuş.

★ |
★ ★

Bişnev in ney hikâyet mikuned,
Ez cüda-yi ha şikâyet mikuned.
(Dinle neyden ki, hikâyet etmede,
Ayrılıklardan şikâyet etmede.)

DEĞERLERİMİZ VE DEĞER HÜKÜMLERİMİZ

Hayri BİLECİK

MÜESSESE :

Yalnızlık!.. Belki de hiç bir insanın uzun zaman katlanamayacağı en büyük kâbus... Birbirimize muhtâcız; sevgimizi, saâdetimizi, sevinç ve kederlerimizi paylaşıp yardımlaşarak yaşamaya mahkûmuz.

İşte, âilede başlayıp zamanla millet seviyesine erişen içtimâî hayat, insanın bu fitrî ihtiyâcından doğmuştur.

Evet ama, insanların huzur ve saâdeti, yalnızca berâberliklerine değil, aynı zamanda birlikte yaşadıkları hayâtın belli bir disiplin ve nizam içinde devâmına bağlıdır ki, bu da ancak din, ahlâk, ilim, eğitim-öğretim, hukuk, iktisat, örf ve âdetler gibi temel değerler etrâfında gelişecek, insânî müesseselerle gerçekleştirilebilir.

Zîrâ, ferde şuurlu bir dayanışma, âhenk içinde yaşama, meşrû nizâmı koruma, vazife ve mes'ûliyetlere sâhip çıkma gibi toplu yaşayışın esâsı olan ana prensipleri kazandırmanın başka yolu yoktur.

Aksi hâlde, cemiyetin prensip ve değerleriyle uyuşamayan fertler, zamanla her nevi anarşinin kaynağı olmaktan kurtulamazlar. Başka bir deyişle, fertlerini milli ve mânevî değerlerle mayalayıp onları, içtimâî hayâtın faydalı bir unsuru hâline getirecek seviyede, insânî müesseselerini kuramayan veya mevcutları muhâfaza edemeyen bir milletin varlığını devam ettirebilmesi mümkün değildir.

Arapça bir kelime olan MÜESSESE, lûgatte: «Kurulmuş, binâ olunmuş, temeli atılmış, vücûda getirilmiş..» demektir.

Türkçemizde: «Kānunlar gereğince kurulan ve sürekliliği olan kuruluş. Sosyal hizmet gören teşekkül, kurum. Ticârî, sî-nâî tesis veyâ bir müessesenin bulunduğu binâ» gibi mânâlarda kullanılan bu kelime, ayrıca teşmil yoluyla; inanç, fikir ve ideâl birliğinden doğan kuruluşlara da isim olmuştur. Din, devlet, hukuk, ilim, ahlâk, âile ve evlilik müesseseleri gibi..

Arapçada kelimenin kökü, asıl ve temel demek olan ÜSS ve ESAS'dır. Buna göre müesseseyi; maddî, mânevî bir temel üzerine tesis edilen her türlü kuruluştur, diye de târif edebiliriz. Elbette ki, her müesssenin bir de müessisi olacaktır.

Bizim inanç ve tefekkürümüze göre, cümle mahlûkâtı, kendi varlığından yaratıp yine kendisi tarafından takdir edilmiş ilâhî esas ve prensipler üzerine tesis ettiği için, cüzden külle her türlü müessesenin gerçek müessisi ve üssü ALLAH'dır.

Şu hâlde, bütün kâinâtı ve onun zübdesi olan insanı da birer ilâhî müessese olarak değerlendirebiliriz. Nitekim yüce Yaradan'ın, ana rahminde ilk olarak vücûda getirip dünyevî hayâtımıza esas kıldığı kalbe, ÜSS adının verilmesi de bu değerlendirmenin en açık delilidir¹.

Şu bir hakikat ki, içtimâî hayâtımıza nizâm vererek huzur ve saâdetimizin temininde, birinci derecede rol oynayan dinî, il-mî, hukûkî, ahlâkî, ticârî v.b. bütün müesseseler, gerçekte ilâhî bir müessese olan insanın inanç, fikir, ideâl ve ihtiyaçlarından doğar. Yâni, vücûdumuz için kalb ne ise, müesseseler için de insan odur. Başka bir deyişle, müesseselerin değeri, onların hem üssü hem de müessisi olan insanın ve insânî ihtiyaçların seviyesine bağlıdır.

Bu gün, yüzümüzü ağartacak müesseseler kuramıyor ve-yâ mevcutların dejenere olmasına mâni olamıyorsak, bunun belki de tek sebebi, gerçek insanla, insan sûretindeki beşeri birbirinden tefrik edecek değer ölçülerine yeteri kadar sâhip olmayışımızdır.

1 «Üss... rahimde ibtidâ mütekevvin olduğu için, insanın kalbine ıtlak olunur.» M. Asım Ef., Kamus Tercümesi, Üss Maddesi.

Zirâ biri, cemiyetin temel derdi, diğeri ise bu derdin yegâne devâsıdır.

Şayet, sûretâ birbirine benzeyen her iki varlığa da, günü-müzde olduğu gibi, insan denilip aynı değer biçilirse, kendi mü-kemmelliğine inanacak olan beşerin insanlık durağına erişme-si, büyük ölçüde engellenmiş olur; ki, bu durumda insânî mü-esseseler, meydana, ister istemez beşerî ihtirasların esas olduğu «Kurum»lara bırakırlar.

*
**

Müslüman - Türk'ün yüzakı olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş devrini hazırlayanlar; Şeyh Edebâli, Akşemsetdin, Molla Cemâli, Emir Sultan ve daha niceleri mi-sâli, benlik sınırlarını aşip birer kütle fedâisi hâline gelen ger-çek insanlardı.

Temsil ettikleri değer ve prensiplerin müşahhas birer ör-neği hâlinde, Hakk için halka hizmet veren bu yüceler kâfilesi-nin iman, fikir ve idealleri etrâfında bütünleşen ecdâdımız; âile, mektep, tekke, medrese, lonca, vakıf, ordu, devlet v.b. isimleri farklı ama gayeleri, sâdece ilây-ı kelimetullah olan, 'küçük -bü-yük binlerce müessese kurarak, bir yandan cemiyetin huzur ve refâhını sağlama alırlarken diğeri yandan, cihâna parmak ısır-tan yüce bir medeniyetin de gerçek mümessili olmuşlardır.

Ancak, zamanla şevket ve azametinin gurûruna kapıldığı için bu yüce millet, büyüklüğün, huzur ve refâhın kaynağı olan, temel değerlerin yozlaşıp sâfiyetini kaybetmesine, bilerek veyâ bilmeyerek göz yumar hâle geldi.

Böylece, düzenli kan tevzi edemeyen bir kalbin, organiz-manın normal faâliyetini aksatması gibi vazife, mes'ûliyet, hak, adâlet v.b. insânî değerlerle yeteri kadar beslenemeyen mües-seseler de esas ve gayelerinden uzaklaşıp, asli vazifelerini yapa-maz duruma düştüler.

Bilhassa son iki asırdır, değerlerimize yabancı prensipler üzerine müessese kurma veyâ yabancıların kurduklarını aynen kabullenmede milletçe gösterdiğimiz gaflet, bize çok pahalıya mâl olmuştur.

Zirâ, zâten Tanzimat öncesinde yozlaşmağa başlayan mil-li, mânevî müesseselerimiz, bir de ekseriyetle beşerî ihtiraslar

ve maddî çıkarlar üzerine binâ edilen Garp menşe'li «Kurum»-ların hücumuna uğrayınca, onlarla mücadele edecek yenilerini kurmak bir yana, mevcutları dahi koruyamaz hâle geldik.

Şayet, yeniden şahsiyetimizi bulup târîh sahnesindeki gerçek yerimizi almak istiyorsak önce, hatâ ve kusurlarıyla birlikte insânî müesseselerimizi muhâfaza etmeğe, sonra da günümüzün icaplarına göre yenilerini tesise mecbûruz. Bunun için de ilk şart, iki asırdır sırt çevirdiğimiz din, dil, târîh, san'at, örf ve âdetler gibi millî, mânevî değerlerimizle barışıp kaynaşmak ve gençlerimizi bu muhteşem hazineden mahrum bırakmamaktır.

Ancak bu sâyede, beşerî zaaf ve ihtiraslardan kurtulma ihtiyâcıyla, kendi içlerinde kıyasıya bir nefis mücadelesine girecek olan genç nesiller, neticede acz ve zaaflarını tesbit edip, beşerle insanı ayırteder seviyeye gelecekleri için, gerçek rehberler arayacaklar ve onların temsil ettiği ulvî değerler etrâfında kenetlenerek millî, mânevî müesseselerimizi kısa zamanda kuracaklardır.

Aksi hâlde, bizâtihi varlıklarının ilâhî bir müessese olduğundan dahi habersiz, kof ideolojilerin, peşinde ömür çürütecek nesillerin, kontrolsüz ihtiras ve ihtiyaçları, içtimâî bünyenin huzur ve refâhını sağlayan insânî müesseseler yerine, onları tahrip edecek «Kurum»ların tesisine imkân sağlar ki, neticesi hüsrân olur.

İşte, bu sebepten gençlerimize sâhip çıkmak ve her fırsatı değerlendirerek onları, millî, mânevî değerlerimizle teçhiz etme gayreti içinde olmak, hepimiz için bir vatan ve iman borcudur.

KUBBEALTI'ndan :

23.1985 Cumartesi günü Eminönü Halk Eğt. Merk. Konferans Salonu'nda yapılan açık oturumdan bir görünüş. Konuşmacılar: (Sağdan sola doğru) Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Tâha AKYOL, Dr. Âgâh Oktay GÜNER, (idâreci), Prof. Dr. Sabahaddin ZÂİM, Prof. Dr. Turan YAZGAN ve A. Aydın BOLAK Beyler.

Sevgili okuyucularımız,

Bildiğiniz gibi Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'nın çalışmaları, sâdece mecmûa neşretmekten ibâret değildir. Vakıf, aynı zamanda klâsik Türk mûsikisi, tezhib gibi millî san'at dallarında kaliteli elemanlar yetiştirmekte, muhtelif fikrî faaliyetlerde de bulunmaktadır. San'at dallarındaki gayretlerimizin mahsullerini neşriyatımızdan tâkip edebilmek mümkündür. Lâkin her yıl Aralık, Ocak, Mart ve Nisan aylarının Salı - Cuma akşamlarında yapılan, ilim ve fikir âleminizin takdirlerini kazanmış Akademik Seminerlerimize maalesef okuyucularımızdan pek azı katılma şansına sâhiptir. Dolayısıyla uzaklardaki dostlarımıza bu hususta bir - iki haber vermeyi uygun gördük.

Gazeteleri tâkibedenler, 1985 yılı içerisinde Kubbealtı tarafından düzenlenen «Açık Oturum» haberlerini görmüşlerdir. Gerçekten 1985 yılında seminerlerin yanı sıra, fazla dikkat çekmemiş bâzı mühim

mevzuları millî hassâsiyete mâl etmek maksadıyla bir dizi açık oturum tertiplemeyi düşündük. Bunlardan ilki «MÜESSESE» merkez fikri çerçevesinde, ikincisi 21 Martta «Afganistan Üzerine Panel» şeklinde yapıldı. Nisan ayında ise yine seminerlerin yanısıra 19 Nisan Cuma günü «Devlet ve Devlet Terbiyesi» mevzûunda bir açık oturum daha tertiplemiş bulunmaktayız.

Mecmûamızın bu sayısında bunların tamâmını anlatmak mümkün olmadığından, sâdece haberini vermek ve ileride, mümkün olursa müstakilen neşretmek niyetimizi bildirmekle iktifâ ediyoruz.

Ancak «Müessese» mevzûundaki açık oturumlarda ortaya çıkan görüşleri kısaca nakletmeden geçemeyeceğiz. Birincisi, 4.1.1985 de İstanbul Fetih Cemiyeti, ikincisi ise 2.3.1985 de Eminönü Halk Eğitim Merkezi Konferans Salonlarında büyük bir dinleyici kitlesi önünde cereyan eden oturumlar Dr. Âgâh Oktay Güner tarafından idâre edildi. Konuşmacılar: Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, Prof. Dr. Turan Yazgan, A. Aydın Bolak ve Tâha Akyol Beylerdi.

*
**

Türkler, târihte beşeriyetin yüzünü ağartan bir insânî medeniyet ve muhtelif devletler kurmakla tanınmışlardır. Kurdukları bütün devletleri, sâhip oldukları dünyâ görüşüne göre tesis etmekte; insanlığa hizmeti esas bilmekteydiler. Tabiatıyla «hizmet» pek şumüllü bir mefhumdu. Ancak müesseselerle kâimdi. Dolayısıyla «devlet» ve «medeniyet» demek, esâsında «müesseseler manzûmesi» demekti. Atalarımız bunun şuûrundalardı. O şuurla küçüklü - büyüklü birçok müessese kurmuşlar ve bunları bir gaye etrâfında birleştirmişlerdi.

O gaye neydi? O gaye, İslâm öncesi zamanlarda «Töre»yi hâkim kılmak ve Nizâm-ı Âlem'i tesis etmekte. İslâmı müşerref olduktan sonra ise, Töre, İlä-ı Kelimetullah gayretiyle birleşmiş ve siyâsî, sosyal, askeri, dinî... her türlü müessesenin kuruluş sebebi ve hedefi sayılmıştı.

Ancak kabul edilmelidir ki, son asırlarda gerçekten «millî» vasıflı müesseseler kurmak bir yana, mevcutları tahrif ve ilga etmekte rekorlar kırdık. İşte açık oturumlarda bu hâlin sebepleri ve müesseseleşme ile kalkınma arasındaki münâsebetin mâhiyeti araştırıldı.

*
**

Konuşmacılar önce Türk milletinin sosyal bünyesini ele alıp târihi tekâmülü içerisinde değerlendirdiler. Bozkır yaşayışından yerleşik

hayâta geçişin sarsıntı ve kazançları tartışıldı. Tabiatıyla mes'ele bugün milletimizin karşı karşıya bulunduğu sanayi cemiyetine geçiş problemlerinden kaynaklanıyordu. Türk'ün fitri kabiliyetleri, târihi derinliği içerisinde bu mânianın atlanması için nasıl sevk ve idâre edilmeliydi? Ki, bir zamanlar o meziyetlere istinâden teşkilatçılığı ile Ahilik, ordu...; ilme hürmetiyle medreseler sistemi...; hikmet sevgisiyle tekkeler, zâviyeler...; devlet an'ane ve terbiyesi ile Enderun, v.s. gibi müesseseler teşkil edilebilmişti. Bugün, o kabil milli hasletler nasıl müesseseleştirilmeliydi?

Prof. Turan Yazgan'a göre, yapılması gereken ilk iş hâlihazırda gayrimillî kaynaklardan gelen ve hazmedilmemiş kuruluşların millileştirilmesiydi. Aydın Bolak'a göre devletin kuruluş felsefesi ile millî bünye behemehâl te'lif edilmeli ve mes'eleler bu bakışla değerlendirilmeliydi. Prof. Muharrem Ergin'e göre ise müesseseleşmek esasta bir insan mes'elesiydi, ve bu insanı yetiştirme mes'ûliyeti de Millî Eğitim'e âitti. Zirâ «Türk İnsanı» dediğimiz millî - mânevi unsurları hâmil insan giderek sahneden çekiliyordu. O halde hangi millî haslet üzerine müessese binâ edebilirdiniz?

Prof. Sabahaddin Zaim mes'elenin bir ihlâs ve iman mes'elesi olduğu görüşündeydi. İlâhî prensiplerle vicdânî kontrol mekanizmasına sâhip bir Türk'ün, bîzatihi «müessis» sayılacağını söylüyordu. Tâha Akyol, mes'elelere diğer konuşmacılardan daha farklı bir görüş açısından bakıyordu. O, târihi değerlendirme hatâsının hâlen sürdüğü görüşündeydi. Ona göre mes'ele müesseselerin fonksiyonlarında revizyon yapamayışımızdan doğuyordu. İlga fikri yerine, çağa göre ihyâ düşüncesinin bir türlü tahakkuk etmeyişi, üstelik yeni ve yabancı teşekküller devşirilişi millî bünyede umulanın tersine bir aksülâmel doğuruyordu.

Her iki bölüme de idâreci olarak katılan Dr. Âgâh Oktay Güner ise veciz konuşma üslûbu içerisinde kalkınma ve müesseseleşme münâsebetini izah etti. Kalkınmanın yalnız iktisâdî grafiklerdeki yükselme olmayıp, insandaki zihni ve kalbi vüs'atin arttırılmasıyla alâkalı bulunduğunu, bunun ise mutlaka «millî atmosfer»in tesisi ile mümkün olacağını ifâde etti. Ona göre, kendi hakikatini arayan, soran, bulan ve bunun mes'ûliyetini bilen nesiller yetiştirmek elzemdi. O insan yetiştirilirse, behemahal kendi müessesesini kurabilirdi.

Hoşça kalınız sevgili okuyucularımız...

EKREM HAKKI AYVERDİ İÇİN

*Kıldı düstûr-ı amel hizmeti Ekrem Hakkı
Eyledi şimdi mekân-ı cenneti Ekrem Hakkı
Cehd ile târîh-i fevtin edebildim itmâm
Hû dedi içdi eccl şerbeti Ekrem Hakkı*

Kemâl Elker

Cehd	12
Son misrâ	+ 1392
	1404 H.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİNDE SOSYOLOJİ EĞİTİMİNİN TÂRİHÇESİ

(1912 - 1982)

II

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YALVAÇ*

(Birinci bölümü geçen sayıda neşredilen
makalenin sonunu bu sayıda veriyoruz).

1965 - 1966 Ders yılı Sosyoloji Bölümü ders programı ayrı sertifika programları şeklinde uygulanmıştır. Tecrübi Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Prof. N. Ş. Kösemihal, Edebiyat Sosyolojisi (Asis. M. - O. Sencer), Endüstri Sosyolojisi ve Ana Eserler Semineri, Sosyolojide Metod, Sosyoloji Târîhi (Asis. M. - O. Sencer), Köy Sosyolojisi, İngilizce Tekst (Asis. M. - O. Sencer), Fransızca Tekst (Asis. M. - O. Sencer), dersleri vermişlerdir.

Aynı Ders yılı Umûmi Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Prof. C. Tanyol, Sanat Sosyolojisi, Seminer ve Üst Seminer (Sosyal Sorunlar), Sosyolojiye Giriş, Sosyal Ahlâk, Sosyal Ahlâk (Seminer) derslerini vermiştir⁴⁹.

1966 - 1967 Ders yılı Sosyoloji Bölümü ders programı, Tecrübi Sosyoloji Sertifikası ders programında bir önceki ders yılı programına ilâve olarak Prof. N. Ş. Kösemihal, Sosyolojiye Giriş, Sosyal Tabakalaşma, Metodoloji derslerini vermiştir. Umûmi

* Müellif Malatya İnönü Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesidir.

49 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu, 1965 - 1966 Öğretim Yılı, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965.

Sosyoloji Sertifikası ders programına ilâve olarak Prof. C. Tanyol, Ana Sosyoloji Eserleri, Günümüz San'at Problemleri, Sosyal Problemler derslerini vermiştir⁵⁰.

28 Nisan 1967 tarihinde Ayşe Fügen Berkay, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne asistan olmuştur.

1967 - 1968 Ders yılında Edebiyat Fakültesinde gece öğretimi de başlamıştır. Gündüz öğretimi bittiği saatte gece öğretimi devam etmiştir. Gece öğretiminde gündüz ders programlar ıy-nen ve bâzı ufak farklılıklar yapılarak tatbik edilmiştir. Biz çalışmamızda sâdece farklılıkları belirteceğiz.

1967 - 1968 Ders yılı Sosyoloji Bölümü ders programı Tecrübi Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Prof. N. Ş. Kösemihal, Sosyolojide Metod, Sosyolojiye Giriş, Sosyoloji Tarihi, Fransızca Tekst (Asis. O. Sencer), İngilizce Tekst (Asis. M. Sencer), Sosyal Bilimlerde Araştırma Metodları (Asis. M. Sencer), Türkiye'nin Sosyal Yapı Sorunları (Asis. M. Sencer), Endüstri Sosyolojisi (Asis. O. Sencer), derslerini vermişlerdir. Tecrübi Sosyoloji Sertifikası gece ders programında gündüz ders programı uygulanmış, yalnız «Endüstri Sosyolojisi» dersi yerine «Endüstride İşçi Sorunları» dersi konmuştur.

Aynı ders yılı Umûmi Sosyoloji Sertifikası gündüz ders programına göre : Prof. C. Tanyol, Sosyolojiye Giriş, Sosyolojiye Giriş Semineri, San'at Sosyolojisi, San'at Sosyolojisi Semineri, Ana Sosyoloji Eserleri Semineri, Sosyal Ahlâk, Sosyal Ahlâk Semineri, derslerini vermiştir. Bu derslerin tamâmına da Asistan Fügen Berkay birlikte girmiştir. Umûmi Sosyoloji Sertifikası gece ders programında gündüz ders programından farklı olarak Örf ve Âdetler Sosyolojisi, Sosyal Problemler Semineri, Sosyolojik Metinler Semineri dersleri verilmiştir. Asistan Fügen Berkay, gece programında da bütün derslere Prof. C. Tanyol'la birlikte girmiştir⁵¹.

1968 - 1969 Ders yılı Sosyoloji Bölümü ders programı, Tecrübi Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Prof. N. Ş. Kö-

50 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu, 1966 - 1967 Öğretim Yılı, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1966.

51 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu, 1967 - 1968 Öğretim Yılı, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, Ts.

semihal, Deneysel Sosyolojide Yeni Araştırmalar, Sosyal Doktrinler Târihi Semineri, Sosyolojiye Giriş, Metodoloji, Sosyoloji Târihi, Tez - Üst Semineri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Metodları, Türkiye'nin Sosyal Yapı Semineri derslerini vermiştir. Aynı ders yılı gece ders programında yalnız Sosyolojiye Giriş dersinin yerine, Ana Eserler Semineri dersi konmuştur. Diğer derslerde bir farklılık yapılmamıştır.

Aynı ders yılı Umûmî Sosyoloji Sertifikası gündüz ders programına göre : Prof. C. Tanyol, Soeyolojiye Giriş, Sosyolojiye Giriş Semineri, San'at Sosyolojisi, Seminer (Asis. F. Berkay), Sosyal Ahlâk, Sosyal Ahlâk Semineri, Ana Sosyoloji Eserleri (Asis. F. Berkay), derslerini vermiştir. Umûmî Sosyoloji Sertifikası gece ders programında gündüz ders programı tatbik edilmiştir⁵².

Asistan Oya Sencer Aralık 1968 târihinde Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümündeki vazifesinden ayrılmıştır. Bir müddet sonra 27.6.1969 târihinde Dr. Yâkut Bulutoğlu «öğretim görevlisi» olarak Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde işe başlamıştır. Ümit Meriç 1968 yılında Sosyoloji Bölümü'nde fahri asistan olarak vazifeye başlamış, 16 Eylül 1969 târihinde de resmen asistanlığa atanmıştır⁵³.

1969 - 1970 Ders yılı Sosyoloji Bölümü ders programı, Tecrübi Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Prof. N. Ş. Kösemihal, Sosyoloji Târihi, İstatistik⁵⁴, Sosyal Bilimlerde Araştırma Metodları Seminer (Asis. M. Sencer), Metodoloji, Sosyal Doktrinler (Asis. M. Sencer), Tez Semineri, Sosyal Yapı Sorunları (Asis. M. Sencer), derslerini vermiştir. Tecrübi Sosyoloji Sertifikası gece ders programında gündüz ders programı tatbik edilmiştir.

Aynı ders yılı Umûmî Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Prof. C. Tanyol, Sosyolojiye Giriş, Sosyal Doktrinler Seminer (Asis. F. Berkay), Üst - Seminer Doktora ve Tezli öğren-

52 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu, 1968 - 1969 Öğretim Yılı, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1969.

53 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Muhtelif yıllara âit maaş defterleri, 1939 - 1982. Sosyoloji Dergisi, Sayı : 21 - 22, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 255, İstanbul, 1967 - 1968.

54 İstatistik dersleri talebelik yıllarımızda Öğretim Görevlisi Dr. Yakut Bulutoğlu tarafından yapıyordu.

cilere, Türkiye Sosyolojisi Seminer, Sosyal Ahlâk, San'at Sosyolojisi, Ana Sosyoloji Eserleri derslerini vermiştir. Umûmî Sosyoloji Sertifikası gece dersi programında, gündüz ders programına uyulmuştur.⁵⁵

1970 - 1971 Ders yılı Sosyoloji Bölümü Tecrübî Sosyoloji Sertifikası ders programında bir önceki ders yılının gündüz ve gece ders programları değişmemiştir. «Öğretim Görevlisi» Dr. Yakut Irmak, İstatistik ve Demografya derslerini vermiştir. Umûmî Sosyoloji Sertifikasında da bir önceki ders yılının gündüz ve gece ders programları devam etmiştir.⁵⁶

Asistan Dr. Muzaffer Sencer, Nisan 1972 tarihinde Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden ayrılmıştır.⁵⁷

Üniversite kânununun 62. maddesi gereğince, Prof. Dr. N. Ş. Kösemihal yurt dışına gitmiştir. Bu sebeble her iki sertifika dersleri Prof. C. Tanyol tarafından verilmiştir. Umûmî Sosyoloji Sertifikasında, Sosyolojiye Giriş, Sosyolojiye Giriş Semineri, Tez Semineri, Sosyal Ahlâk, San'at Sosyolojisi, Ana Sosyoloji Eserleri Semineri; Tecrübî Sosyoloji Sertifikasında, Sosyolojiye Giriş, Sosyolojiye Giriş Semineri, Sosyoloji Târihi, Sosyoloji Târihi, Sosyoloji Târihi Semineri, Tez Çalışmaları, Öğr. Gör. Dr. Yakut Irmak, İstatistik dersini vermiştir. Asis. Fügen Berkay, Umûmî Sosyoloji Sertifikası seminer ve uygulamalarında, Asis. Ümit Meriç, Tecrübî Sosyoloji Sertifikası seminer ve uygulamalarında, Prof. C. Tanyol'a yardımcı olmuşlardır. Gece her iki sertifikada da gündüz ders programlarına uyulmuştur.⁵⁸

Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof. N. Ş. Kösemihal Üniversite Kânununun 62. maddesi gereğince yurt dışında vazifeli bulunduğu sırada Mayıs 1972 tarihinde vefat etmiştir.

Eylül 1972 tarihinde Baykan Sezer, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde asistan Dr. olarak vazifeye başlamıştır.⁵⁹

55 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1969 - 1970 Öğretim Yılı, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.

56 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Kürsü faaliyet raporu, 26 Nisan 1971.

57 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi muhtelif yıllara âit maaş defterleri, 1939 - 1982.

58 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Kürsü faaliyet raporu, 29.5.1972.

59 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi muhtelif yıllara âit maaş defterleri, 1939 - 1982.

1972 - 1973 Ders yılında her iki sertifika dersleri Prof. C. Tanyol tarafından verilmiştir. Umûmi Sosyoloji Sertifikasında bir önceki ders yılının ders programı tatbik edilmiştir. Tecrübi Sosyoloji Sertifikasında yine bir önceki yılın programına uyulmuş ve Köy Sosyolojisi dersi de ilâve edilmiştir. Gece, her iki sertifika da gündüz ders programlarına uygulanmıştır⁶⁰.

1973 - 1974 Ders yılında Sosyoloji bölüm olarak tek bir program yapmış, bu programdaki derslerin bir kısmı yalnız tezli talebelere, diğerleri her iki sertifika talebelerine ortaklaşa yapılmıştır. Elemanter Sosyoloji ve Semineri, San'at Sosyolojisi, yalnız Umûmi Sosyoloji Sertifikası tezli talebelerine, Din Sosyolojisi, Köy Sosyolojisi, Tecrübi Sosyoloji Sertifikası tezli talebelerine, Sosyolojiye Giriş, Sosyoloji Târihi, Türkiye Sosyolojisi Semineri, Eski Yazıya Giriş, Tez Semineri ve İstatistik dersleri her iki sertifika öğrencilerine yapılmıştır. Bu dersler Prof. C. Tanyol'un denetiminde, Asis. Dr. Baykan Sezer, Köy Sosyolojisi, Din Sosyolojisi, Eski Yazıya Giriş; Türkiye Sosyolojisi Semineri, Asis. Dr. F. Berkay, Sosyolojiye Giriş, San'at Sosyolojisi, Sosyal Ahlâk, Sosyoloji Târihi; Asis. Ümit Meriç, Elemanter Sosyoloji ders ve seminerlerini yapmışlardır⁶¹.

1974 - 1975 Ders yılında bir önceki ders yılında olduğu gibi tek bir program yayınlanmıştır. Yalnız Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nihat Nirun, Sosyal Teoriler Târihi dersini vermiştir. Ayrıca Sosyoloji Bölümü 7 - 8 sönestre talebeleri kış sönestresinde Târih Bölümü'nden Prof. Dr. Tayyip Gökbilgin'in «XVIII. yüzyıl Osmanlı Müesseseleri Taşra Teşkilâtı» dersine devam etmişlerdir. Birinci sınıf talebelerine de bir önceki ders yılı ders programına ilâve olarak «Türk Sosyologları ve Eserleri» dersi yapılmıştır. Gece derslerinde gündüz ders programlarının tatbiki devam etmiştir⁶².

Öğretim Görevlisi Dr. Yâkut Bulutoğlu Nisan 1976 târihinde Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden ayrılmıştır⁶³.

60 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Kürsü faaliyet raporu. Ts.

61 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Kürsü faaliyet raporu, 25.4.1974.

62 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü kayıtları.

63 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi muhtelif yıllara âit maas defterleri, 1939 - 1982.

1975 - 1976 Ders yılında bir önceki yılın ders programı bâzı değişikliklerle devam ettirilmiştir. Yine Sosyal Teoriler dersini Prof. Dr. Nihat Nirun vermiştir. Endüstri Sosyolojisi dersi konmuş, Târih Bölümü'ndeki ders kaldırılmıştır. Eski Yazıya Başlangıç dersini Asis. Dr. Ümit Meriç vermiştir. Gece, gündüz aynı ders programına uyulmuştur.

1976 - 1977 Ders yılında 1 - 2 sönestre, Umûmî ve Tecrübi Sosyoloji sertifikaları için ayrı ayrı programlar konmuştur. 1 - 2 Sönestre kış programına göre : Prof. C. Tanyol, Ana Sosyoloji Eserleri Semineri, Sosyal Teoriler Târihi, Sosyolojiye Giriş, Elemanter Sosyoloji (Dr. Meriç), Eski Yazıya Başlangıç (Dr. Meriç) dersleri verilmiştir.

Umûmî Sosyoloji Sertifikası kış sönestre ders programına göre : Prof. C. Tanyol, 1 - 2 sönestre ders programına ilâve olarak San'at Sosyolojisi, Sosyal Düşüncenin Unsurları (Dr. Meriç), Sosyal Ahlâk, Üst Seminer, Sosyal Sorunlar derslerini vermiştir.

Korkut Tuna 3.1.1977 târihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde Dr. Asistan olarak vazifeye başlamıştır.

Mehmet Yalvaç 12 Şubat 1977 târihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde «Uzman» olarak vazifeye başlamıştır.

1976 - 1977 Ders yılı yaz sönestre ders programında kış sönestresi ders programına uyulmuş, 1 - 2 sönestre talebelerine okutulan Eski Yazıya Başlangıç I. ve Eski Yazıya Başlangıç II. dersini «Uzman» Mehmet Yalvaç, diğer derslerde ise Dr. Meriç ve Dr. Tuna Prof. C. Tanyol'a yardımcı olmuşlardır.

Gece yaz sönestresi ders programına göre : Prof. C. Tanyol, Sosyolojiye Giriş (Dr. Meriç), Ana Sosyoloji Eserleri Semineri (Dr. Meriç - Dr. Tuna), Sosyal Ahlâk, Sosyal Teoriler Târihi (Dr. Tuna), vermişlerdir. Tecrübi Sosyoloji Sertifikası, gece yaz sönestresi programında «Uzman» Mehmet Yalvaç, Eski Yazıya Başlangıç, Türk Sosyologları ve Eserleri, Din Sosyolojisi derslerini vermiştir.

1977 - 1978 Ders yılı Sosyoloji Bölümü Umûmî Sosyoloji ve Tecrübi Sosyoloji sertifikaları kış ve yaz sönestresi gündüz ve gece ders programlarında bir önceki ders yılı programına devam edilmiştir.

Mahmut Arslan, Nisan 1978 târihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde Dr. Asistan olarak vazifeye başlamıştır.

1978 - 1979 Ders yılı Sosyoloji Bölümü kış ve yaz sömestresi ders programına göre : 1 - 2 Sömestre : Prof. C. Tanyol, Ana Sosyoloji Eserleri Semineri, Sosyal Teoriler Târihi (Dr. Tuna), Elamanter Sosyoloji (Dr. Meriç), Eski Yazıya Başlangıç I. ve II. Uzman Mehmet Yalvaç vermişlerdir. Umûmi Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Prof. C. Tanyol, San'at Sosyolojisi (Dr. Tuna), Sosyal Ahlâk (Dr. Tuna), Üst Seminer, Uzman, Yalvaç, Eski Yazı Sosyoloji Metinleri derslerini vermişlerdir. 1 - 2 Sömestredeki Eski Yazıya Başlangıç I ve II dersi dışında diğer derslerde Umûmi Sosyoloji Sertifikası ders programlarına dâhil edilmiştir.

Tecrübi Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Doç. Dr. Baykan Sezer, Din Sosyolojisi, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Türk Sosyologları ve Eserleri (Dr. Tuna), Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (Dr. Tuna), Sosyolojide Metod (Dr. Tuna), Türk Toplum Târihi Semineri, Endüstri Sosyolojisi, Târihte Doğu - Batı Sorunu, Türk Sosyoloji Literatürü Semineri, Tez Semineri, Uzman Yalvaç, Eski Yazı Sosyoloji Metinleri, Tez Çalışmaları derslerini vermişlerdir. Bu târihten itibaren gece ders programları yapılmamıştır. Gece bölümünde çok az sayıda olan öğrenciler gündüz ders programlarına devam etmişlerdir.

1979 - 1980 Ders yılı Sosyoloji Bölümü kış ve yaz sömestresi 1 - 2 sömestre, Umûmi Sosyoloji ve Tecrübi Sosyoloji Sertifikaları ders programlarında her hangi bir değişiklik olmamıştır. Yalnız 1 - 2 sömestre ve Umûmi Sosyoloji Sertifikası ders programında Prof. C. Tanyol'a Dr. Berkay, Mr. Meriç ve Dr. Arslan yardımcı olmuşlardır.

1980 - 1981 Ders yılı Sosyoloji Bölümü ders programına göre : 1 - 2 sömestre talebeleri için tatbik olunan ders programı, bu ders yılından itibaren müstakil bir hâle getirilmiştir. Daha önce 1 - 2 sömestre öğrencileri diğer sosyoloji öğrencileri ile birlikte bazı dersleri müşterek görürlerdi. Bu ders yılı programına göre 1 - 2 sömestre : Prof. C. Tanyol, Sosyal Ahlâk (Dr. Berkay), Sosyal Teoriler Târihine Başlangıç (Dr. Berkay), Elamanter Sosyoloji (Dr. Berkay), Uzman Dr. Yalvaç, Eski Yazıya Başlangıç I ve II derslerini vermişlerdir.

Umûmî Sosyoloji Sertifikası ders programına göre : Prof. C. Tanyol, Ana Sosyoloji Eserleri (Dr. Arslan), Sosyolojiye Giriş (Dr. Meriç), Sosyal Teoriler Târihi (Dr. Meriç), San'at Sosyolojisi, Türkiye Sosyolojisi Semineri, Üst Seminer, Tez Semineri (Dr. Berkay, Dr. Meriç ve Dr. Arslan), derslerini vermişlerdir.

Tecrübi Sosyoloji Sertifikası yaz sömestresi ders programına göre : Doç. Dr. Sezer, Din Sosyolojisi, Türk Sosyologları ve Eserleri, Doğu Toplum Tipleri, Türk Toplum Târihi Semineri, Endüstri Sosyolojisi, Türk Sosyoloji Literatürü Semineri, Uzman Dr. Yalvaç, Türkiye'de Sosyoloji Eğitimi ve Tez Çalışmaları derslerini vermişlerdir. Yaz Sömestresi ders programında Türkiye'de Sosyoloji Eğitimi ve Doğu Toplum Tipleri derslerinin yerine Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları ve Köy Sosyolojisi dersleri yapılmıştır. Dr. Tuna, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Türk Sosyologları ve Eserleri dersine Doç. Dr. Sezer'e yardımcı olmuştur.

1981 - 1982 Ders yılı Sosyoloji Bölümü programına göre : 1 - 2 sömestresi kış programında Prof. C. Tanyol, Sosyal Ahlâk (Dr. Berkay), Sosyal Teoriler Târihine Başlangıç (Dr. Berkay), Elamanter Sosyoloji (Dr. Berkay), Uzman Dr. Yalvaç, Türk Eğitim Sisteminde Sosyolojinin Yeri ve Eski Yazıya Başlangıç derslerini vermişlerdir.

Umûmî Sosyoloji Sertifikası ders programında Prof. C. Tanyol, Ana Sosyoloji Eserleri (Dr. Arslan), Sosyolojiye Giriş (Dr. Meriç), Sosyal Teoriler Târihi (Dr. Meriç), San'at Sosyolojisi, Türkiye Sosyolojisi Semineri, Üst Seminer, Tez Semineri (Dr. Berkay, Dr. Meriç ve Dr. Arslan), Uzman Dr. Yalvaç, Aile Sosyolojisi ve Eski Yazı Sosyoloji Metinleri derslerini vermişlerdir.

Tecrübi Sosyoloji Sertifikası ders programında Doç. Dr. Sezer, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (Dr. Tuna), Türk Sosyologları ve Eserleri (Dr. Tuna), Sosyolojide Metod (Dr. Tuna), Sosyolojinin Ana Başlıkları, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Türk Toplum Târihi Semineri, Şehir Sosyolojisi (Dr. Tuna), Endüstri Sosyolojisi, Tez Çalışmaları, Tez Semineri, Toplumsal Yapı Semineri (Dr. Tuna), Târihte Doğu - Batı Sorunu derslerini vermişlerdir.

1981 - 1982 Ders yılı Umûmî Sosyoloji Sertifikası ve 1 - 2 sömestre yaz devresi ders programına ilâve dersler konmuştur. 1 - 2 sömestre öğrencileri için Doç. Dr. F. Berkay, Sosyoloji Li-

teratürü Çalışmaları, Umûmi Sosyoloji Sertifikası programında Sosyal Bilimlerde Araştırma Metodları, Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri, Demografya derslerini vermiştir.

Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. C. Tanyol 13 Temmuz 1982 tarihinde yaş haddi sebebiyle emekliye ayrılmıştır.

6 Kasım 1981 tarihinde 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu çıkmıştır. 1982 - 1983 ders yılında Yüksek Öğretim Kurulu'ndan gelen Sosyoloji Bölümü çerçeve programı da şöyledir:

I. Yıl

1. YARI YIL

Sosyolojiye Giriş
Hukûka Giriş
Seçmeli (*)

3	Küçük Gruplar Sosyolojisi	3
3	İdâreye Giriş	3
14	İstatistik Metodları I	4
	Kurumlar Sosyolojisi	3
	Seçmeli (**)	6

II. YARI YIL

II. Yıl

Sosyoloji Tarihi I
İdârenin Sosyal Temelleri
Sosyal Bilimlerde Metod
Âile Sosyolojisi
Seçmeli

2	Sosyoloji Tarihi II	2
3	İstatistik Metodları II	3
3	Saha Çalışma Metod ve Teknikleri	2
3	Köy Sosyolojisi	2
9	Seçmeli	6

III. Yıl

Sosyoloji Tarihi III
Sosyal Bünye ve Makro
Ekonomi I
Sosyal Tabakalaşma
Hukuk Sosyolojisi
Demografya
Ekonomik Sosyoloji
Seçmeli

2	Sosyoloji Tarihi IV	2
	Kent Sosyolojisi	3
3	Organizasyon Prensipleri	3
3	Sosyal Bünye ve Makro	
2	Ekonomi II	3
2	Suç Sosyolojisi	3
3	Seçmeli	6
3		

IV. Yıl

Endüstri Sosyolojisi
Değişim Sosyolojisi
İleri Sosyoloji Metodları
Bilgi - İşlem
Türk Yönetim Sistemi
Seçmeli

3	Çağdaş Sosyoloji Teorileri	3
3	Personel İdâresi	3
3	Bilgi - İşlem	3
3	Bilgi Sosyolojisi	3
3	İhtisas Semineri	2
5	Seçmeli	3

* Sosyolojinin Ana Başlıkları
Türkiye'nin Toplumsal Yapısı

1	** Türk Toplum ve Tarihinde	
2	Sorunlar	3

İlerideki çalışmamızda, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kânûnu'nun yürürlüğe girdiği târihten itibaren meydana gelen değişiklikleri ayrıca belirtmeye çalışacağız.

Netice

Üniversitelerimizdeki her ilim şubesi, yetiştirdiği elemanlarla berâber, ortaya koyduğu kalıcı eserlerle de değerlendirilmelidir.

Görüldüğü gibi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Dârülfünûn (1910) dan bu yana (1982) ye kadar 10 Türk Profesör (Müderris), 7 yabancı Profesör, toplam 17 Profesör, 9 Doçent, 3 Muallim, 10 As. Doktor, 13 Asistan, 2 Öğretim Görevlisi, 1 Uzman, 1 Okutman, 1 Konferansiye vazife almışlardır. Bunların okuttukları dersler şu başlıklar altında toplanmıştır :

İlm-i Cemiyet.
İlm-i İctimâî.
İlm-i Mantık.
İctimâiyat.
İctimâiyat Tatbikâtı.
Târih-i Eryan.
Ahlâk.
İctimâiyat ve Ahlâk.
Ahlâk ve İctimâiyat.
Türk Medeniyet Târihi.
Türk Tefekkür Târihi.
Sosyal Teoriler Târihi.
Ahlâka Giriş.
Ahlâk Semineri.
İktisâdi Sosyoloji.
Sosyoloji Semineri.
Dini Sosyoloji.
İstatistik.
Etnoloji.
Fransızca Metin Tercümesi.
Sosyolojiye Giriş.
Türk Düşünce Târihi.
Türk Düşünce Târihi Semineri.
Sosyal Doktrinler Târihi.
Tecrübi Sosyoloji.
Etnolojiye Giriş.
İngilizce (başlayan ve ilerleyenlere).

Âdetler Sosyolojisi.
Eski Türkçe Metinler.
Müesseseler Sosyolojisi.
Kültür Antropolojisi.
Günümüz Sosyoloji Cereyanları.
Sosyal Ahlâk
Örf ve Âdetler Sosyolojisi.
Örf ve Âdet Araştırmaları.
Mikro - Sosyoloji ve Tipoloji.
Tez Çalışmaları.
İctimâî Ahlâk.
Köy ve Şehir Sosyolojisi.
Tecrübi Sosyoloji Metod ve Teknikleri.
Tecrübi Sosyoloji Araştırmaları.
Ana Sosyoloji Eserleri Semineri.
Yabancı Dilde Metinler.
Sosyolojinin Ana Kavramları.
Ana Sosyoloji Eserleri.
San'at ve Cemiyet.
Sosyal Problemler
Küçük Zümreler Sosyolojisi.
Küçük Zümre Araştırmaları.
Sosyolojiye Başlangıç.
Ana Sosyoloji Kavramları.
Yeni Sosyoloji Akımları.
Ana Eserler Semineri.
San'at Sosyolojisi.

Umûmî Sosyoloji.
 Sosyoloji Târîhi.
 Demografya ve Sosyoloji.
 Âdetler İlmî.
 Elamanter Sosyoloji.
 Doktrinler Târîhi.
 Sosyoloji Metinleri (Fransızca).
 İngilizce Tekst.
 Fransızca Tekst.
 Seminer - Üst Seminer.
 Sosyal Ahlâk Semineri.
 Sosyal Tabakalaşma.
 Metodoloji.
 Günümüz San'at Problemleri.
 Sosyal Bilimlerde Araştırma
 Metodları.
 Türkiye'nin Sosyal Yapı Sorunları.
 Endüstride İşçi Sorunları.
 Sosyolojiye Giriş Semineri.
 San'at Sosyolojisi Semineri.
 Sosyal Ahlâk Semineri.
 Sosyal Problemler Semineri.
 Sosyal Metinler Semineri.
 Deneysel Sosyolojide Yeni
 Araştırmalar.
 Sosyal Doktrinler Târîhi Semineri.
 Türkiye'nin Sosyal Yapı Semineri.
 Sosyal Bilimlerde Araştırma
 Metodları Semineri.
 Sosyal Yapı Sorunları.
 Türkiye Sosyolojisi Semineri.
 Sosyoloji Târîhi Semineri.
 Eski Yazıya Giriş.

Köy Sosyolojisinin Temelleri.
 Köy Sosyolojisi.
 Edebiyat Sosyolojisi Semineri.
 Edebiyat Sosyolojisi.
 Endüstri Sosyolojisi.
 Sosyolojide Metod.
 Türk Sosyologları ve Eserleri.
 Sosyal Düşüncenin Unsurları.
 Sosyal Sorunlar.
 Eski Yazıya Başlangıç I.
 Eski Yazıya Başlangıç II.
 Eski Yazı Sosyoloji Metinleri.
 Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları
 Türkiye'nin Toplumsal Yapısı.
 Türk Toplum Târîhi Semineri.
 Târîhte Doğu - Batı Sorunu.
 Türk Sosyoloji Literatürü
 Semineri.
 Sosyal Teoriler Târîhine Başlangıç.
 Üst Seminer.
 Doğu Toplum Tipleri.
 Türkiye'de Sosyoloji Eğitimi.
 Türk Eğitim Sisteminde
 Sosyolojinin Yeri.
 Aile Sosyolojisi.
 Sosyolojinin Ana Başlıkları.
 Tez Semineri.
 Toplumsal Yapı Semineri.
 Şehir Sosyolojisi.
 Sosyoloji Literatürü Çalışmaları.
 Şehir Sosyolojisinin Teorik
 Temelleri.

Mevcut kaynaklardaki tesbitlere göre; 861 kadar talebe mezun edilmiş görülmektedir. 31 Dr. yetişmiştir. Elde mevcut Dr. tezleri de vardır.

Gerek İçtimâiyat Dârûlmesâisi, gerek Sosyoloji Enstitüsü olarak 1982'ye kadar ayrıca yaptığı neşriyat da şunlardır :

Sosyoloji Enstitüsü ve Sosyoloji Dergisi :

Sosyoloji Dergisi, Sayı : 1, 1942, Müdür : Hilmi Ziyâ Ülken.
 Sosyoloji Dergisi, Sayı : 2, 1943, Müdür : Hilmi Ziyâ Ülken.
 Sosyoloji Dergisi, Sayı : 3, 1945 - 46, Müdür : H. Z. Ülken.
 Sosyoloji Dergisi, Sayı : 4-5, 1947-1949, Müdür : H. Z. Ülken.
 Sosyoloji Dergisi, Sayı : 6, 1950, Müdür : H. Z. Ülken.

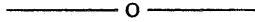
- Sosyoloji Dergisi, Sayı : 7, 1952, Müdür : H. Z. Ülken.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 8, 1953, Müdür : H. Z. Ülken.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 9, 1954, Müdür : H. Z. Ülken.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 10-11, 1955-56, Müdür : H. Z. Ülken.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 12, 1957, Müdür : H. Z. Ülken.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 13-14, 1958-59, Müdür : H. Z. Ülken.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 15, 1960, Müdür : H. Z. Ülken.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 16, 1961, Yazı Kurulu : N. Ş. Kösemihal - C. Tanyol - Hâmit İnandık.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 17-18, 1962-63, Yazı Kurulu : N. Ş. Kösemihal - C. Tanyol - Hâmit İnandık.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 19-20, 1964-1966, Yazı Kurulu : N. Ş. Kösemihal - C. Tanyol - Hâmit İnandık.
Sosyoloji Dergisi, Sayı : 21-22, 1967-68, Yazı Kurulu : N. Ş. Kösemihal - C. Tanyol - Hâmit İnandık.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Dârülfünûn, «Edebiyat Fakültesi Talebe Rehberi 1331-1335 Sene-i Dersiyesi İkinci Şuhur-ı Dersiyesi», İstanbul, Evkaf Matbaası, 1916.
- 2 — Dârülfünûn-ı Osmâni «Talebe Rehberi 1337-1338», İstanbul, Matbaa-yı Âmire, 1337.
- 3 — Erişçi, Lütfi. «Türkiye'de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası», Sosyoloji Dergisi, Rızâ Koşkun Matbaası, İstanbul, 1942.
- 4 — Fındıkoğlu, Z. Fahri. «Türk Sosyolojisinde İki Alman Sosyologu Prof. Kessler ve Prof. Rustow», İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmûası, No: 3-4, 1963.
«Prof. Garrado Gini ve Türkiye'de Sosyoloji Öğretimi», İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmûası, No: 3, 1966
«Prof. Kessler'i Ugurlarken», İş ve Düşünce Mecmûası, No: 113, 1950.
Bizde Sosyoloji Eğitimi ve Ecnebi İlim Adamları. «Prof. L. Fenske'nin Türkiye'den Ayrılışı Sebebi İle», İş ve Düşünce Mecmûası, Sayı: 65, 1968.
«Türk Sosyoloji Tarihinde Fuat Köprülü'nün Yeri ve Hizmetleri», İş ve Düşünce Mecmûası, Sayı: 263, 1968.
- 5 — Gökaltıp Ziyâ. «Millî Tebliğler Mecmûası», Cilt: 1, Mart - Nisan, 1931. «Küçük Mecmûa», Diyarbakır, Ts.
- 6 — Gurvitch, Georges, Çeviren: Nürettin Şâzi Kösemihal, «Sosyal Determinizm'in Çeşitleri ve İnsan Hürlüğü Üzerine Altı Konferans», İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 750, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1958.
- 7 — İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Kayıtları.

- 8 — İstanbul Dârülfünûn'u «Talebe Rehberi 1339 - 1340», İstanbul Matbaa-yı Âmire, 1339.
 «Talebe Rehberi 1926 - 1927», İstanbul Yeni Matbaa, 1926.
 «Talebe Rehberi 1927 - 1928», İstanbul Yeni Matbaa, 1927.
 «Talebe Rehberi 1929 - 1930», İstanbul Yeni Matbaa, 1929.
- 9 — «Talebe Rehberi 1931 - 1932 ve 1932 - 133», Burhânettîn Matbaası, İstanbul, 1933.
- 10 — İstanbul Üniversitesi «Edebiyat Fakültesi 1937 - 1938 Ders Yılı Talebe Kılavuzu», İstanbul Burhânettîn Matbaası, 1937.
 «Edebiyat Fakültesi 1938 - 1939 Ders Yılı Talebe Kılavuzu», Milli Mecmûa Basımevi, İstanbul, 1938.
 «Edebiyat Fakültesi Öğrenci Kılavuzu 1947 - 1948», Üçler Basımevi, İstanbul, 1948.
 «1949 - 1950 Ders Yılı Öğrenci Rehberi», İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1950 - 1951 Ders Yılı», İstanbul, 1950.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1951 - 1952 Yılı», İstanbul, 1951.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1952 - 1953 Yılı», İstanbul, 1952.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1953 - 1954 Yılı», İstanbul, 1953.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1954 - 1955 Ders Yılı», İstanbul, 1954.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1955 - 1956 Ders Yılı», İstanbul, 1955.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1961 - 1962 Ders Yılı», Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1961.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1962 - 1963 Öğretim Yılı», Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1962.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1963 - 1964 Öğretim Yılı», Baha Matbaası, İstanbul, 1963.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1964 - 1965 Öğretim Yılı», Baha Matbaası, İstanbul, 1964.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1965 - 1966 Öğretim Yılı», İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1966 - 1967 Öğretim Yılı», İstanbul Matbaası, İstanbul, 1966.
- 11 — İstanbul Üniversitesi «Edebiyat Fakültesi 1967 - 1968 Öğretim Yılı», Edebiyat Fakültesi Matbaası, Ts.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1968 - 1969 Öğretim Yılı», Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1968.
 «Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1969 - 1970 Öğretim Yılı», Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.
- 12 — König, René. «Geri Kalmış Denilen Alanların Sosyolojisine Giriş ve Sosyolojide Ampirik Araştırma Tekniklerine Giriş», İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Konferansları, No: 750, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1958.
- 13 — Maaş Defterleri, «İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi», 1939 - 1982.

- 14 — Mehmet Ali Şevki, «Osmanlı Târihinin Sosyal Bilimle Açıklanması», Elif Yayınları, No: 22, İstanbul, 1968.
- 15 — Orhonlu, Cengiz. «Edebiyat Fakültesinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901 - 1933) Hakkındaki Bazı Düşünceler», Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1973.
- 16 — Prens Sabahattin. «Türkiye Nasıl Kurtarılabılır», Elif Yayınları, İstanbul, 1965.
- 17 — Sâdak, Necmeddin. «İçtimâiyat Mecmûası», Cilt: 1, İstanbul Matbaası, 1333.
- 18 — Sosyoloji Dünyası, Türk Sosyoloji Cemiyeti Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz, 1951.
- 19 — Tal'at, Muhammed. Yeni Mecmûa, İstanbul, 1917.
- 20 — Tuna, Orhan. «Prof. Gerhard Kessler Şahsiyet ve Eserleri», İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmûası, Cilt: 23, No: 3 - 4, Nisan - Eylül 1963.
- 21 — Tütengil, Câvit Orhan. «Ziyâ Gökâlp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi», İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İçtimâiyat Enstitüsü Neşriyatından, Berksoy Matbaası, İstanbul, 1949.
- 22 — Türk Ansiklopedisi, Cilt: 1, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946.
- 23 — Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt: 1, Dergâh Yayınları, İstanbul, Ts.
- 24 — Ülken, Hilmi Ziyâ. «Durkheim et L'enseignement des sciences sociales en Turquie», Sosyoloji Dergisi, Sayı: 15, Baha Matbaası, İstanbul, 1960.
«Prof. G. Gini ve Doktrini», İş ve Düşünce Mecmûası, Sayı: 265, 1966.
«Ziyâ Gökâlp», İş ve Düşünce Mecmûası, Sayı: 181, 1956.
«Türkiye'de Çağdaş Düşünce Târîhi», Cilt: I - II, Selçuk Yayınları, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1966.
«Kongreler», Sosyoloji Dergisi, Sayı: 6, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1950.
- 25 — Üniversite Nizam Defteri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1933.
- 26 — Widmann, Horst. Çeviri: (Prof. Dr. Kazancıgil Aykut - Dr. Bozkurt, Serpil), İst. Ün. Cerrahpaşa Tıp Fak. Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılı Kutlama Yayınları Özel Seri, 3, İstanbul Matbaası, 1981.

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

MART 1985 PROGRAMI

2 Mart Cumartesi :

(Saat : 14.00 - 18.00 arasında)

AÇIK OTURUM :

İdâreci : Âgâh Oktay GÜNER
Konuşmacılar : Prof. Dr. Muharrem ERGİN
Prof. Dr. Sabahaddin ZAİM
Prof. Dr. Turan YAZGAN
A. Aydın BOLAK
Tâha AKYOL

MEVZÜ : *Kalkınma Açısından
Müesseseseleşme (II. Bölüm)*

Yer : Eminönü Halkevi Konferans Salonu
Cağaloğlu / İST. (Eski MTTB binâsı)

- 5 Mart Salı : Ahmed KABAKLI
Sanat ve Eğitim
- 8 Mart Cuma : Hayri BİLECİK
Mefhum Dünyamızdan
- 12 Mart Salı : Dr. Ali Murad DARYAL
Millet Hayâtında Sosyolojik Direnme Noktaları
- 15 Mart Cuma : KUBBEALTI SOHBETİ
- 19 Mart Salı : Prof. Dr. Recep DOKSAT
Doğum Kontrolü Türkiye İçin Neler Hazırlıyor?
- 22 Mart Cuma : Doç. Dr. Recep ŞAHİN
Büyük Kiliselerin Batılılaşma Politikamızdaki
Tesirleri
- 26 Mart Salı : Doç. Dr. Necâti AĞIRALIOĞLU
Türkiye'nin Su Kaynakları
(Dia Gösterisi ile Birlikte)
- 29 Mart Cuma : Prof. Dr. İnci ENGİNÜN
Çocuk Edebiyatı

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

NİSAN 1985 PROGRAMI

2 Nisan Salı : *Prof. Dr. Muharrem ERGİN*
Türk Milli Kültürü ve Türkçe Üzerine

5 Nisan Cuma : KUBBEALTI SOHBETİ

9 Nisan Salı : *Em. Kur. Alb. Sadri SARPTIR*
George Orwell «1984»

12 Nisan Cuma : *Yard. Doç. Dr. Emin IŞIK*
Yaşayan Dinlerde Tanrı Anlayışı II

16 Nisan Salı : *Yard. Doç. Dr. Necat BİRİNCİ*
Orta Öğretimde Türkçe-Edebiyat Dersleri ve
Nesillerin Yetişmesindeki Rolü

19 Nisan Cuma : AÇIK OTURUM

İdâreci : *Ahmed KABAKLI*

Konuşmacılar : *Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU*

A. Aydın BOLAK

Yard. Doç. Dr. Emin IŞIK

MEVZÜ : «Devlet ve Devlet Terbiyesi»

23 Nisan Salı : (Resmî tâtıl)

26 Nisan Cuma : *Prof. Dr. Gülçin ÇANDARLIOĞLU*
Seyâhatnâmelerle Uygur Medeniyeti

30 Nisan Salı : *Doç. Dr. Yavuz AKPINAR*
Türkiye Azerbaycan Edebî Münâsebetleri

YER : Karamustafapaşa Medresesi, Yeniçeriler Cad., Nu : 43

Çarşıkapı - BÂYEZİD/İSTANBUL Tel : 522 95 17

(Seminerlerimiz saat 18.00 de başlar.)

KUBBEALTI NEŞRİYATI :

- TÜRKÇE'NİN SIRLARI
Nihad Sâmî Banarlı (7. Baskı)
- ŞİİR VE EDEBİYAT SOHBETLERİ I. CİLD
Nihad Sâmî Banarlı (2. Baskı)
- ŞİİR VE EDEBİYAT SOHBETLERİ II. CİLD
Nihad Sâmî Banarlı
- TÂRİH VE TASAVVUF SOHBETLERİ
Nihad Sâmî Banarlı
- BİR DAĞDAN BİR DAĞA
N. S. Banarlı'nın Kaleminden Yahyâ Kemal
(N. S. Banarlı'nın bu 5 eseri külliyat olarak 2400 TL. dir.)
- HATIRALARLA BAŞBAŞA
Sâmiha Ayverdi
- İYİ VE DOĞRU YAZMA USULLERİ III.
Fevziye Abdullah Tansel (2. Baskı)
- ORTA - DOĞU ÜLKELERİ ARASINDA
İKTİSÂDÎ İŞBİRLİĞİ İMKÂNLARI
Prof. Dr. Sabahaddin Zaim
- HAT SAN'ATIMIZ
Muhiddin Serin
- ÇEŞİTLEME
Prof. Dr. Ayhan Songar
- TÜRK DİLİ KARŞISINDA TÜRK MÜNEVVERİ
Prof. Dr. Ömer Faruk Akün
- *Çıkacak Olan Eserler :*
 - 1 — KÜLTÜR KÖPRÜSÜ (Süleyman Çelebi'den M. Âkif'e)
Nihad Sâmî Banarlı
 - 2 — KİTAPLAR VE PORTRERLER
Nihad Sâmî Banarlı
 - 3 — DEVLET VE DEVLET TERBİYESİ
Nihad Sâmî Banarlı
- TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİKLERİ — İLÂHİLER
ALİ RIZA ŞENGEL
Neşre hazırlayan : YUSUF ÖMÜRLÜ
 - I. CİLT
(Rast, Sâzkâr, Pencgâh, Mâhur v.b. makamlarda 103 eser)
 - II. CİLT
(Sûzinak, Nihâvend, Dügâh, Sabâ, Çargâh v.b. makamlar-
da 120 eser)

III. CİLT

(Uşşak, Beyâti, Hûzî ve Nevâ v.b. makamlarda 112 eser)

IV. CİLT

(İsfahan, Hüseynî, Hicaz, Hümâyûn v.b. makamlarda 89 eser)

V. CİLT (ABDÜLKADİR TÖRE)

● TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİKLERİ

1. FASİKÜL Mâhûr-Rast
2. » Beyâti-Uşşak-Mâhûr-Rast
3. » Hicâzkâr
4. » Hicâz
5. » Ferah-fezâ
6. » Sûz-i Dil
7. » Kürdilihicâzkâr
8. » Kürdilihicâzkâr
9. » Muhayyer
10. » Nevâ
11. » Hûzzâm (Mevcudu kalmamıştır)
12. » Hûzzâm (Mevcudu kalmamıştır)
13. » Nihâvent (Mevcudu kalmamıştır)
14. » Hüseynî
15. » Şehnâz-Bûselik
16. » Evc
17. » Sûznâk
18. » Sûznâk
19. » Bestenigâr
20. » Sabâ (Mevcudu kalmamıştır)
- 21 - 22. » Segâh
- 23 - 24. » Acem-Aşîrân
25. » Şedd-i Arabân
26. » Beyâti-Arabân
27. » Rast
28. » Rast
29. » Karcığâr
30. » Karcığâr
1. » Saz Eserleri

Not : Mûsikî fasiküllerinin 31 - 32. si ile Saz eserlerinin 2. fasikülü neşre hazırlanmaktadır.

İsteme Adresi : Kara Mustafa Paşa Medresesi, Yeniçeriler Cad. Nu : 43

P.K. : 107 Çarşıkapı - BÂYEZİD/İST. Tel : 522 95 17

şekerbank büyük bankadır.

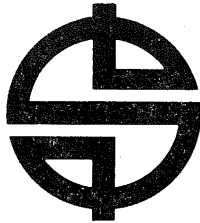
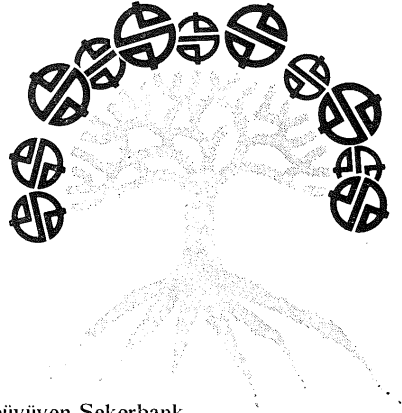
şekerbank 5000 kat büyüyen bankadır.

12 Ekim 1953'te Pancar Kooperatifleri Bankası olarak kurulan Şekerbank, 1954'te 67 personeli ve 10 şubesi ile başlattığı bankacılık hizmetlerini, ilk günün heyecanıyla bugün 3000 personel, 161 şube ve yurt dışı temsilcilikleriyle sürdürmektedir.

2.500.000 TL olan kuruluş sermayesi bugün 13.000.000.000 TL'ni bulan Şekerbank personeli, şubeleri, mevduatı, kârı, sermayesi ve tüm bankacılık hizmetleriyle büyük bankadır.

Sizlerden aldığı güçle tarım, hayvancılık ve sanayi alanlarındaki 36 kuruluşu yatırım yapan, 20 köyümüzü okula kavuşturan Şekerbank, tüm sosyal hizmetleriyle de büyük bankadır.

Desteginizle binlerce defa büyüyen Şekerbank, büyük banka olmanın gururuyla şükranlarını sunar.

ŞEKERBANK

SERMAYESİ 13 MİLYAR

HİZMET VERMEKTEN MUTLUYUZ

İnsanlar
çalışır, üretir, tasarruf yapar,
kredi alır, ticaret yapar, iş kurar...

Gencinden yaşlısına,
çalışanından emeklisine
insanların "Banka"ya ihtiyacı vardır.

Anadolu Bankası
bu ihtiyacın bilinci ile,
en iyi hizmeti vermenin
çabası içindedir.

Anadolu Bankası
"Banka"yı gerektiren her konuda,
her türlü bankacılık hizmetini
vermekten mutludur.

 **ANADOLU
BANKASI**

Hazine Bankası

TÜRKİYE KÜLTÜR VE SANAT YILLIĞI 1985

*Bir yılın bütün kültür ve sanat olayları
yetkili kalemlerin değerlendirmeleri ve soruşturmalarla*

1984'te yayın olayları ve yayınlanan bütün eserler

Kayıplar, Armağanlar, Yarışmalar

Fikir ve Sanat hayatımızın bilançosu

*Bir yılın ansiklopedisi, tarihi, her zaman
müracaat edilebilecek bir kitap*

Kütüphanemizin eskimeyecek eseri

Büyük boy, geniş hacim, dolgun muhteva

Yüzlerce yazarın katılmasıyla

Kitapçılarda

YAZARLAR BİRLİĞİ

P.K. 294 Yenışehir/ANKARA